

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

ODMĚNA A TREST V NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVĚ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová

Autor práce: Eva Hejdová

Studijní obor: Náboženská výchova a etika

Ročník: Čtvrtý

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

31. března 2010

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	6
------------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY	8
1.1 Pojem odměna.....	8
1.2 Pojem trest.....	9
1.3 Pojmy náboženská výchova, náboženská edukace, náboženská pedagogika v současném pojetí	10
2 ODMĚNY A TRESTY VE VÝCHOVNÉM PROCESU	12
2.1 Odměny a tresty ve výchově pohledem Matějčka	12
2.1.1 Zásady užívání odměn a trestů.....	12
2.1.2 Funkce trestu.....	13
2.1.3 Jednotlivé kategorie odměn a trestů.....	14
2.1.4 Umění odpouštět.....	16
2.2 Problematika odměňování a trestání očima Kopřivy a kol	16
2.3 Odměny a tresty na základním stupni vzdělávání	18
2.3.1 Odměna a trest jako způsob modifikace chování.....	18
2.3.2 Poskytování zpětné vazby.....	19
2.3.3 Lidský faktor v procesu odměňování a trestání.....	19
2.3.4 Odměňování a trestání ve školní praxi.....	20
3 VÝCHOVA BEZ ODMĚN A TRESTŮ	24
3.1 Proč výchova bez odměn a trestů	24
3.2 Základy rodinné výchovy bez odměn a trestů	25
3.2.1 Dítě je dar, který smíme vychovávat	25
3.2.2 Respekt jako nejdůležitější výchovný postoj.....	26
3.2.3 Láska a kázeň nesmí ve výchově chybět	26
3.2.4 Sebevědomou výchovou a dodržováním pravidel k rodinnému štěstí.....	28

3.3 Mluvit tak, aby druzí mohli slyšet a poslouchat aneb efektivní komunikace v mezilidských vztazích.....	30
4 ODMĚNA A TREST V PROCESU NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY...	32
4.1 Odměna a trest ve Starém zákoně.....	32
4.2 Odměna a trest v Novém zákoně	35
4.3 Odměny a tresty v náboženské výchově a etickém učení obecně.....	36
 PRAKTICKÁ ČÁST	
5 ODMĚNA A TREST V PŘEDMĚTU NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA	38
5.1 Údaje o výzkumném šetření.....	38
5.2 Vyhodnocení jednotlivých otázek výzkumného šetření.....	40
5.3 Shrnutí výsledků a jejich grafické znázornění.....	44
 ZÁVĚR.....	 46
 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	 47

ÚVOD

S odměnou a trestem jakožto výchovným prostředkem má zkušenost asi každý člověk, a to většinou vlastní zkušenost. Osobně jsem vyrůstala v rodině, kde hlavně tresty byly velmi užívané a obávané. Často jsem doma slýchávala větu: „*Nedělej to, Pán Bůh to vidí a potrestá tě.*“ Maminka to jistě myslela dobře, snažila se mě uchránit mnoha nepříjemností a hlavně docílit správného chování. Bohužel toto byla jediná věta, kterou jsem o Pánu Bohu znala, a vím, že jsem se ho velmi bála, a tak jsem tedy poslechla maminky radu.

Dnes mám sama čtyři děti, které si se mnou užily také hodně odměn i trestů. Je pravdou, že zmiňovanou větu jsem nikdy při výchově nepoužila a velmi důsledně jsem se podobným výhrůžkám vyhýbala. S postupem času jsem mnohé své výchovné metody, mezi něž patří i odměny a tresty, přehodnocovala a měnila.

Jelikož však nejsem pouze matkou - vychovatelkou, ale též katechetkou v naší farnosti, jsem zodpovědná za náboženskou výchovu více dětí. Odměny a tresty se i v jejich životě objevují a mě velmi zajímalo, jestli i dnes jsou tolik preferovány, jak dalece se jimi disponuje, jak důležité místo zaujímají? Pro nás katechety vyvstává mnoho dalších podotázek: Je vůbec možné dětem, které mnohdy zažívají různé formy trestů a výhrůžek, přiblížit milujícího Otce, který nás netrestá, nýbrž odměňuje a odpouští nekonečně pořád a dokola? Máme tedy používat odměny a tresty při výchově? Nebo je lépe jednu složku vynechat a začít užívat např. pouze odměny? Případně jaké odměny a tresty ano a jaké již ne? ...

Při studiu jsem se seznámila s knihou *Respektovat a být respektován* od autorů Kopřiva, Nováčková, Nevolová a Kopřivová. Tato kniha, kterou ve své práci hojně cituji, způsobila v mé představě o odměnách a trestech veliký zvrát. Cílem mé práce je tedy prozkoumat a vymezit oblast odměn a trestů užívaných ve výchově dětí, více si ji přiblížit, sumarizovat a porovnat názory jednotlivých odborníků.

Stěžejní literaturou pro mě dále byly knihy českých autorů: MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém*. Praha 1994, ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha 2008, Muchová, L. *Náboženská edukace*. Ružomberok 2009. Ze

zahraničních autorů jsem nejvíce čerpala z knih: DOBSON, J. *Výchova dětí*. Brno 1995, GIUSSANI, L. *Riziko výchovy*. Praha 1996,

Práce je rozdělena do dvou částí. V první, teoretické části se věnuji tématu z hlediska teologického (biblického), teologicko-etického a nábožensko-pedagogického, a to v rovině rodinné výchovy, katecheze a náboženské výchovy na základní škole. Druhá část je zaměřena prakticky a nabízí srovnání teoretické části problematiky s praktickým využíváním v rámci hodin náboženské výchovy. Formou dotazníkového výzkumného šetření, se obracím ke kolegům a kolegyním, vyučujícím náboženskou výchovu, porovnávám získané informace s teoretickým základem a zjišťuji souvislosti. Cílem práce je tedy ověřit platnost obecné teorie i pro oblast nepovinného předmětu náboženské výchovy a vymezit případný vliv odměn a trestů v této výchově.

TEORETICKÁ ČÁST

1. ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 Pojem odměna

Pedagog Čapek považuje za odměnu „*takové působení, spojené s chováním nebo jednáním jedince, které vyjadřuje pozitivní hodnocení a přináší vychovávanému radost a uspokojení některých jeho potřeb*“.¹ Podobně Průcha definuje odměnu jako pozitivní motivační působení, tedy „*následek splněných požadavků či vlastní iniciativy*“², a rozlišuje její dvě, respektive tři funkce: informační (konstatuje správnost jednání), motivační (zvyšuje pravděpodobnost opakování) a osobní projev důvěry učitele či rodiče ve vztahu k dítěti.

Psychologický pohled na odměnu se zabývá spíše prožitkem dítěte při odměňování a po něm. Matějček popisuje odměnu jako „*...onen příjemný povznášející pocit uspokojení, který bychom si rádi co nejdéle podrželi a který bychom si rádi znovu zopakovali*“.³ Podobně Sillamy mluví o odměně jako o obdarování za určitý čin, které „*vytváří pocit uspokojení, podněcuje a zvyšuje výkonnost jedince nebo skupiny*“.⁴ Navíc dodává, že odměna je méně nebezpečná než trest, povzbuzuje a posiluje motivaci. S obdobným názorem přichází i Kopriva a kol., který cíl odměny vidí v opakování žádoucího chování. Kriticky mluví o odměně, jakožto formě „*uplácení*“ a upozorňuje, že „*nejpodstatnější charakteristikou odměny je nerovnocenný vztah dvou lidí*“.⁵

Biblický slovník hovoří o odměně jako o mzdě či platu za poctivě odvedenou práci, avšak také o nečestně získaném úplatku, což záleží na charakteru toho, kdo odměnu uděluje. „*Boží odměny, kterými se bibličtí pisatelé nejvíce zabývají, jsou jak požehnáním, tak trestem a představují projev jeho spravedlnosti, tj. jeho samého*“.⁶

¹ ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha 2008, s.31

² PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*. Praha 2001, s. 145

³ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém*. Praha 1994, s. 26

⁴ SILLAMI, N. *Psychologický slovník*. Olomouc 1998, s. 113

⁵ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž 2008, s. 157

⁶ DOUGLAS, J.D. a kol. *Nový biblický slovník*. Praha 1996, s 691

1.2 Pojem trest

Obecně je trest nejčastěji definován jako negativní působení, které vyjadřuje negativní hodnocení, přináší negativní prožitek, konstatuje nesprávnost výsledků či očekávání a odrazuje jedince od opakování tohoto nechtěného chování.

Z pedagogického hlediska rozlišuje Průcha, obdobně jako u odměny, tři funkce trestu: informační (konstatující nedostatek ve výsledku), motivační (prožitek trestu odrazuje od nechtěného chování) a osobní, která je z pohledu žáka projevem osobní nedůvěry (vyjadřuje negativní vztah učitele či rodiče). Navíc Průcha dodává: „*Má-li být trest účinný, měl by: být adekvátní nevhodnosti chování, mít přesně stanovená kritéria, za co bude uložen, mít adekvátní formu (trest fyzický, psychický, trest prací, zákaz), domýšlet možné reakce žáka na potrestání.*“⁷

Psychologové popisují trest spíše jako negativní vjem. Podle Matějčka je trestem „...*nepříjemný, tísnivý, zahanbující, ponižující pocit, kterého bychom se chtěli co nejdříve zbavit a kterému bychom se chtěli rozhodně pro příště vyhnout.*“⁸ Také pedagog Čapek hovoří o trestu jako o působení na jedince přinášejícím vychovávanému „*nelibost, frustraci nebo omezení některých jeho potřeb.*“⁹ Kopriva vnímá trest jako odplatu za nesprávné chování, trest je podle něj především „*újma záměrně způsobená člověkem v mocenské pozici druhému člověku...*“¹⁰ Komplexnější definici trestu přináší Sillamy, který jej definuje jako potrestání za nepatřičné chování. Připomíná, že má být spravedlivý, okamžitý, individuálně volený a uplatňovaný bez vášně jako důsledek činu, za který je dítě odpovědné. Dokonce přidává ještě informaci, že „...*někteří jedinci nevědomě tresty vyhledávají, buď v důsledku pocitu provinilosti, nebo v touze upoutat na sebe pozornost.*“¹¹

Teologický slovník vidí v trestu přirozený následek hříchu, který je ovlivněný vinou člověka a je v rozporu s Božím řádem. Je to „*konkrétní, Bohem utvářená*

⁷ PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*. Praha 2001, s. 25

⁸ MATĚJČEK, Z. *Pod dobrým nebo po zlém*. Praha 1994, s. 26

⁹ ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha 2008, s.31

¹⁰ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž 2008, s. 156

¹¹ SILLAMI, N. *Psychologický slovník*. Olomouc 1998, s. 221

skutečnost, na kterou (tj. na ni samotnou i na skutečnost jako celek) člověk naráží jako na úskalí – to je trest za vinu.“¹²

1.3 Pojmy náboženská výchova, náboženská edukace, náboženská pedagogika v současném pojetí

Pojem náboženská výchova lze chápat jako nábožensko-pedagogický formační děj, který modernějším způsobem nazýváme náboženská edukace. Jedná se o pojem zastřešující a sjednocující pojmy náboženská výchova a náboženské vzdělání. Jan Průcha, který pojem edukace navrhl, jej definuje jako činnost, při které se jeden subjekt učí a jiný subjekt mu toto učení zprostředkovává. Náboženská edukace pak je edukační činností, v níž jde o náboženské obsahy, hodnoty, postoje a jednání, a odehrává se v náboženském edukačním prostředí.

Podle Muchové se náboženská edukace odehrává ve třech formách: zvěstování ve farnosti, výchova v rodině a vyučování ve škole. Oblast nábožensko-pedagogické praxe se pak dělí na: katechezi ve farnosti, náboženskou výchovu v rodinách, církevní práci s mládeží a školní výuku náboženství.

Náboženské edukační procesy nezačínají tím, že dítě uvádíme do určitého náboženství v užším slova smyslu (tj. institucionalizovaného náboženství, jakým je křesťanství, islám, atd.), ale tím, že jej činíme citlivým v oblastech náboženství v širším slova smyslu, a tím se rozvíjí oblast jeho obecné religiozity. Mluvíme o duševně duchovních projevech, jako je důvěra, vděčnost, odpouštění, radost, štěstí, ochota pomoci, naděje, umění setkávat se aj. *„Náboženská výchova a vzdělání tedy nejsou „doplňkem“ výchovy obecné, ale obojí jsou rozvíjením základních duchovní sil člověka.“¹³*

Cílem náboženské edukace, který z tohoto plyne, je člověk schopný bezpodmínečné lásky, odvážný svobodně utvářet svůj život, schopný neustálého zrání, dialogu, schopný vyjádřit oslavu i bolest, schopný oběti a lásky i solidarity a schopný hovořit o naději, ze které žije.

¹² RAHNER, K.; VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha 1996, s.367

¹³ MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*. Ružomberok 2009, s. 51

Styl náboženské výchovy je z velké části ovlivňován pojetím a představou Boha. Obraz Boha, jemuž mohu plně důvěřovat a láskyplně se mu odevzdat, který odpovídá biblické představě, se pozitivně odráží i v cílech náboženské výchovy, podporuje svobodu vychovávaného a rozvíjí jeho schopnost stát se samostatně se rozhodující osobností. Naopak pojetí Boha zákonodárce, přísného soudce a morálního dozorce nemůže podporovat vznik svobodné osobnosti se samostatným sebeurčením.

Důležitou součástí náboženské edukace je vytváření náboženských postojů, které lze rozčlenit do tří oblastí a to podle věku dítěte:

Zprvu se dítě učí „spoluprováděním“ odpovídajících způsobů chování, aniž by jim muselo nutně rozumět „...dítě přejímá napodobováním a identifikací způsoby chování (modlitba, znamení kříže) od osoby, ke které má vztah ve svém okolí.“¹⁴

Přibližně od sedmi let se do popředí procesu utváření náboženských postojů dostává afektivní složka, tedy „odpovídající citový vztah“, kterým je pozitivní klima, barvy, vůně, zvláštnosti prostoru atd.

Kognitivní složka postojů se utváří naposledy. „Zvláště v době školního věku má výuka náboženství za úkol podat vhled do náboženských úkonů a náboženského učení. ... Takže dospívající může lépe chápat a kriticky zkoumat náboženskou tradici, v níž vyrůstal. Jen tak dospěje k vlastnímu názoru na bibli, víru, církev a jiné konkrétní vyjádření náboženství, a tím k osobnímu a zodpovědnému přesvědčení víry“.¹⁵

Dalším podstatným tématem náboženské pedagogiky je náboženská zkušenost. Podle Zvěřiny je zkušenost bezprostředním setkáním celé osoby s konkrétní skutečností a obsahuje poznání i prožitek a tím působí celistvěji. Podobně i Skalková připomíná, že úkolem učitele je organizovat prostor pro vlastní zkušenost a prožitky žáků, a tak umožňovat ve vyučování konkrétní sociální interakci.

¹⁴ Tamtéž, s. 67

¹⁵ Tamtéž, s. 68

2 ODMĚNY A TRESTY VE VÝCHOVNÉM PROCESU

2.1 Odměny a tresty ve výchově pohledem Matějčka

Profesor Matějček se k odměnám a trestům vyjadřuje velmi podrobně ve své knize *Po dobrém nebo po zlém* a nabízí zde pohled na ně z různých úhlů. Důležité je, že jejich oprávněnost při výchově za určitých podmínek přiznává, schvaluje, a proto tuto problematiku velmi pečlivě vysvětluje, strukturuje a konkretizuje.

Na příkladech pokusů I. P. Pavlova dokazuje funkčnost učení metodou klasického podmiňování. Na základě vlastní zkušenosti vzniká v organismu reakce vedoucí k určitému chování. K učení dochází cestou trestu, kdy pouze správné řešení (chování) je beztrestné a po nesprávném následuje trest, nebo cestou odměny, kdy pouze jedna možnost vede k odměně a ostatní nikoli. Lze však jimi procházet bez trestu. Právě touto cestou odměny se i dítě učí dělat věci, které mu přináší příjemný zážitek. Autor metodu považuje za správnou, a dokonce ji doporučuje při práci s dětmi se specifickými poruchami učení. „*Zařid'te věci tak, aby je dítě udělalo dobře, a za to je výrazně pochvalte. Nedopus'tte však, aby udělalo něco špatně, a vy jste je za to museli trestat.*“¹⁶ Jako neproduktivní vidí cestu trestu, která aktivitu a snahu brzdí, dítě se bojí udělat chybu, učí se něco nedělat a aktivitě se vyhnout.

2.1.1 Zásady užívání odměn a trestů

- odměny a tresty by měly být přiměřené věku dítěte a jeho osobnosti;
- vždy by měly být dítěti srozumitelné, především u trestu;
- soustava trestů a odměn by měla být bohatá;
- i u odměn a trestů platí určitá důslednost;
- při odměňování ani trestání se nesmí přehánět.

¹⁶ MATĚJČEK, Z. *Pod dobrém nebo po zlém*. Praha 1994, s. 30

„Spíše se v zápalu hněvu přežene trest, než se v zápalu radosti přežene výchovná odměna, ale obojí přináší velmi nemilé komplikace,....“¹⁷

Přiměřenost věku a osobnosti znamená, že tělesné tresty s přibývajícím věkem ztrácí na účinku, a je lépe je zaměnit za metody vztahující se více k duševním pocitům, jako jsou pochvaly či domluvy apod. Přiměřenost dárku se nejlépe určuje podle přání a zájmu dítěte. Zásada srozumitelnosti se vztahuje především k trestům. Dítě by mělo vědět a chápat, zač je trestáno, jinak trest působí zmatek, napětí, úzkost i křivdu, kterou si dítě ponese po zbytek života. Bohatá soustava trestů a odměn umožňuje vyvarovat se opakování jednoho typu trestu či odměny, které může vést až k tomu, že si na ně dítě „zvykne“, takže již nepřináší ani povzbuzující ani odstrašující účinek. Důslednost v odměňování a trestání je určitou „jistotou“ pro dítě. Je tudíž důležitá především v rámci rodiny či více vychovatelů, kteří by měli postupovat v těchto případech stejně. Neuměřenost trestů, tedy jejich přílišná tvrdost, vede k pasivitě, útlumu, apatii, anebo naopak ke vzdoru a, obzvláště u starších dětí, k touze po pomstě.

2.1.1 Funkce trestu

Podrobně se také autor zabývá funkcemi trestu a uvádí tři jeho hlavní funkce:

1. napravit škodu
2. zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo
3. zbavit viníka pocitu viny

Náprava škody je samozřejmostí a přispívá k vytváření pojmu spravedlnosti. Ve své podstatě se jedná o spravedlivý důsledek, kdy dítě v rámci svých možností uklidí co rozházelo, opraví co rozbilo a případně nahradí ze svých úspor finanční část škody. Zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo, je již trochu složitější cíl, který závisí na předchozí špatné zkušenosti, které se chce dítě raději vyhnout. Problém zde mohou mít děti s drobným poškozením mozku či děti psychicky deprivované, děti ukvapenější a impulzivnější, jejichž jednání je rychlejší než

¹⁷ Tamtéž, s. 70

upamatování si minulé zkušenosti. Velmi důležitý je třetí cíl trestu, tedy sejmutí pocitu viny. Dítě si ale musí vinu nejdříve uvědomovat, jinak se trest stává pouhým násilím. Je-li trest prominut a odpuštěn, přichází usmíření.

V pojetí funkcí trestu se Matějček téměř shoduje s Katechismem katolické církve: „*Prvním cílem trestu je napravit nepořádek způsobený vinou. Když jej viník dobrovolně přijme, může mít trest smírnou hodnotu. Kromě toho je cílem trestu obrana veřejného pořádku a bezpečnost osob. Konečně má trest léčebnou hodnotu: podle možností má přispívat k nápravě viníka.*“¹⁸

2.1.2 Jednotlivé kategorie odměn a trestů

a) Poskytnout něco milého – odepřít něco milého

Poskytujeme-li něco milého, jedná se o formu odměny, která má povzbudivý vliv, ovšem za předpokladu, že dítě po něčem takovém touží. „*Odměnou není to, co dítě dostává, ale to, co ono samo jako odměnu prožívá.*“¹⁹ Odepřít něco milého je nejběžnější způsob trestu. Nejpoužívanější je forma domácího vězení, která omezuje dítě v jeho potřebě volného pohybu a společnosti druhých.

b) Práce za trest a za odměnu

Trestat prací lze jen tehdy, když se jedná o nápravu škody, kterou dítě způsobilo. Důležité je, jestli škoda vznikla úmyslně, nebo neopatrností při hře. „*Práce jako taková by neměla být trestným prostředkem. Lepší to má ovšem na světě ten, kdo má práci rád. Lásku k práci nevzbudíme však u nikoho tím, že ho k práci nutíme a že ho prací trestáme.*“²⁰

c) Ocenění a ponížení, pochvala a výtky

Pochvala je nejúčinnější povzbuzovací prostředek, obzvláště je-li vyjádřena neformálně, upřímně. Někdy je lépe pronést ji jakoby mimoděk k ostatním, než ke chválenému. Opakem pochvaly jsou výčitky, pokárání, hubování a další negativní

¹⁸ (Katechismus katolické církve, Praha 1995, s. 555, čl. 2266)

¹⁹ MATĚJČEK, Z. *Pod dobrém nebo po zlém*. Praha 1994, s. 74

²⁰ Tamtéž, s. 77

projevy, které účinkují tak, že vzbuzují lítost. Aby však mohlo dítě litovat, musí jej prvně někdo milovat, dítě musí zažívat lásku, aby mohlo litovat zklamání, které svým jednáním způsobilo.

d) Sliby a hrozby

Tedy prostředky vyvolávající motivaci k výkonu či strach před trestem. Sliby mají být uskutečnitelné a dítě má mít reálnou možnost svůj slib splnit, což je právě nejčastější problém. Dítě se vyčerpává a neurotizuje, pokud cítí neustálé napětí plynoucí ze snahy dostat slibu, přiblížit se ideální vyhlídce, nebo když pociťuje strach z trestu.

e) Trest odložený a okamžitý

Trest má přijít hned po činu (obzvláště u předškolních dětí). Odkládání trestu zvyšuje jeho účinnost tím, že vytváří napětí před trestem. Jiný důvod pro odložení trestu, třeba čekání na otce – vykonavatele trestu, působí velmi nevhodně a chladně. Vzbuzuje u dítěte úzkost, nikoli lítost.

f) Posměšky a zahanbení

Nejhůře snášené kategorie trestů, protože zpravidla je dítě sklízí za něco, za co nemůže, třeba nápadnost v tělesném zjevu, nedokonalosti atd.

g) Tělesné tresty

Tělesný trest je primitivní výchovný zásah. Kolem období dvou až tří let je tato výchovná forma nejúčinnější a dítěti nejsrozumitelnější. Od předškolního a pak školního věku ale přestává mít smysl. *„Je velký rozdíl, plácne-li dítě přes ruku, nebo dáme-li mu gumovou hadici. Je rozdíl, postavíme-li malého výtržníka na chvíli do kouta, nebo necháme-li ho klečat půl hodiny na zemi s rukama předpaženýma. To první lze za jistých okolností připustit – to druhé rozhodně*

nikoli.“²¹ Týrání dítěte nemusí mít vůbec formu fyzického trestu, může jít o psychickou újmu, např. zavírání do tmy do sklepa apod.

2.1.3 Umění odpouštět

„Křesťansky orientovanému čtenáři to hned připomene modlitbu Páně, v níž sami prosíme o odpuštění svých vin a vyjadřujeme odhodlání odpouštět druhým, tj. svým bližním. Jak bychom tedy neodpouštěli svým dětem.“²² Odpuštění není odměnou, ale osvobozením. Přináší nám osvobození od napětí z očekávaného trestu, avšak za podmínky, že viník svou vinu a lítost prožívá a trpí. „Jen odpuštění prožité viny je mocným výchovným prostředkem.“²³

2.2 Problematika odměňování a trestání očima Kopřiva a kol.

Velmi podrobně také problematiku odměn a trestů propracovává Kopřiva a kol. v knize Respektovat a být respektován, kde konstatuje, že odměny a tresty jsou výsledkem nerovnocenného vztahu dvou lidí. Podle autora je trest formou výkupného za nežádoucí čin nebo chování a odměna zase úplatkem k zamezení opakování tohoto nežádoucího chování. Odměny jsou používány k manipulaci a v reálu snižují skutečnou hodnotu činnosti, která je odměňována. Potažmo tak snižují i původní zájem o odměňovanou činnost samotnou a zvyšují pouze zájem o odměnu, v čemž vidí autor veliké riziko. Podobně je tomu i s tresty: „*Neexistují žádné správné, přiměřené či nutné tresty. Jakýkoliv trest je rizikem svojí podstatou.*“²⁴ Zároveň však také autor připomíná, že je nutné si nesprávného chování všimnout a ne jej přecházet bez povšimnutí. Způsob, jak tedy jednat a zodpovědně vychovávat, aniž bychom museli trestat, vyvozuje autor především z důvodů, pro které trestáme: „*Mnohem častěji, než jsme někdy ochotni připustit, může hrát roli zvyk, nezvládnuté emoce, mocenské motivy, bezradnost, pohodlnost*

²¹ Tamtéž, s. 91

²² Tamtéž, s. 95

²³ Tamtéž, s. 96

²⁴ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž 2008, s. 121

nebo osobní problémy.“²⁵ Důvody trestání mohou být i skryté a to nejenom okolí, ale i nám samotným.

Mezi důvody trestání podle autora patří:

- pocit zodpovědnosti při výchově, abychom dostatečně vstúpili mravní principy, smysl pro povinnost, dodržování slibů a pravidel;
- tradice, tedy zvyk, převzatý model výchovy z vlastní rodiny, nebo představa či sociální tlak (očekávání společnosti, jak máme dítě potrestat);
- emoce, kdy nezvládáme situaci, odreagováváme si vlastní negativní emoce a špatnou náladu, vztek, zlost, strach o dítě, o jeho bezpečí a zdraví;
- potvrzení moci, tedy vlastní autority, při které prosazujeme svou pravdu, nadřazenost, může sem patřit i uspokojení z utrpení druhého;
- nevědomost, bezradnost, neznalost jiné alternativy, pocit bezmoci;
- časový stres;
- pohodlnost jakožto důvod pro rychlé řešení situace s co nejmenší námahou a s cílem mít už klid;
- osobní problémy, které tímto ventilujeme, nebo zklamání, únava, náladovost, často také problémy v komunikaci.

Každé trestání poškozují emoční, sociální i morální vývoj dítěte. Kopřiva a kol. zdůrazňuje, že dítě se nejvíce učí nápodobou a vlastním prožitkem, nikoli slovy, takže trestání samotné je formou učení, jak má “správně trestat“. Důležitou součástí trestání je mocenský postoj trestajícího vůči trestanému, který se přenáší i do dalších vztahů člověka s okolím a vtahují se do něho další účastníci (manželství, pracovní vztahy, politika, atd.). Za velké riziko pak označuje fakt, že pokud dítě trest přijme a snese, může v podstatě pokračovat v nežádoucí činnosti dále a nemusí měnit své chování. Trest je v této situaci jakýmsi výkupným za přestupek, odpustek nebo výměnný obchod, jehož výsledkem není změna chování či náprava. Podobným rizikem je racionalizace trestů, tedy rozumové

²⁵ Tamtéž, s 122

zdůvodňování si rozporu mezi tím, že nás má rád někdo, koho my máme také rádi, a tím, že nám nějakým způsobem ubližuje nebo ubližoval. Jedná se v podstatě o klamný psychický obranný mechanismus, který nám pomáhá vyrovnat se s faktem, že i my sami nyní trestáme a způsobujeme utrpení.

Kopřiva a kol. také zdůrazňuje, že negativní dopady trestání mohou přetrvávat až do dospělosti a poškozují sebeúctu člověka. Velkou a důležitou roli zde hraje odpuštění, které je zdravým mechanismem, protože uvolňuje člověka k ochotě a ke snaze porozumět druhému.

2.3 Odměny a tresty na základním stupni vzdělávání

Škola, jež je místem přípravy člověka na reálný život, učí žáky především dovednostem a pomáhá jim rozvíjet vlastní postoj ke skutečnostem dnešního světa. Patří sem i fakt, že neustálé a celoživotní vzdělávání člověka se postupně stává jakousi samozřejmostí, a v mnohých oborech i nutností.

2.3.1 Odměna a trest jako způsob modifikace chování

Podle českého pedagoga Čapka odměny a tresty fungují jako regulátor chování žáků. Ve školním prostředí mluvíme o tzv. modifikaci chování, která spočívá v posilování vhodného chování a ignorování nevhodného. Cílem modifikace je vnější navození správného chování, tedy mechanicky správný způsob chování; tento způsob učí děti očekávat odměny za pouhé rutinní splnění povinností, což je důvodem kritiky mnohých odborníků. Zastánci modifikace naopak vidí v praktikování žádoucího chování určitou sebekázeň, jejíž vnitřní hodnotu si žák zprvu neuvědomuje, avšak z hlediska učení je nejpřirozenějším mechanismem. Učitel při ní využívá další psychologické metody: mechanismus klimatu, zpětné vazby, specifické vstupní informace a povzbuzování. Elementárními výchovnými prostředky při modifikaci jsou kladené požadavky střední až mírně vyšší náročnosti a kontrola jejich plnění. Odměny a tresty zde působí jako informační a motivační prostředky, avšak pouhá hrozba možnými tresty nevytváří přínosné

výchovné prostředí. Odměna vyjadřuje pozitivní hodnocení a přináší radost a uspokojení některých potřeb, trest naopak vyjadřuje negativní hodnocení přinášející nelibost, frustraci nebo omezení některých potřeb. Odměna by měla frekvenci žádoucího chování vedoucího k ní zvyšovat, trest pravděpodobnost opakování nežádoucího chování snižovat. Obecně platí, že pochvala má silnější účinek než kárání a opakovaná pochvala výkon zvyšuje. Žák, kterého si učitel nevsímá, má vždy horší výsledky než žák káraný či chválený. Pochvala a přátelské podněty musí převažovat nad negativními reakcemi. Opomenutí odměny je nejzávažnější nedostatek.

2.3.2 Poskytování zpětné vazby

Zpětná vazba, kterou učitel svým žákům poskytuje, je analýzou konkrétního chování a prožitku. Zároveň umožňuje učiteli sdělovat pocity a názory. Příjemce zpětné vazby nesmí být sám ztělesněnou chybou! Cílem zpětné vazby je více povzbuzení k činnosti a pomoc, které vedou k lepšímu výkonu žáka. *„Odměna a trest mají souvislost s učitelovým očekáváním. Chvála i pokárání vlastně žákům ukazují, jaké výsledky učitel očekával. Za určitých okolností tedy může pochvala informovat žáka o tom, že o jeho schopnostech má učitel malé mínění, zatímco kritika ukazuje, že učitel má o jeho schopnostech vysoké mínění.“*²⁶

Zpětná vazba by neměla obsahovat prvky černé pedagogiky, tedy sarkasmus, ironii, ponižování, zpochybňování schopností žáků, atd. Měla by být poskytována co nejdříve po události a takovou formou, která respektuje jeho rozumový potenciál. Příjemce sám rozhoduje, jakou formou bude poté na tuto zpětnou vazbu reagovat, zda své jednání změní či nikoli. V tomto rozhodování hraje důležitou úlohu důvěra k pedagogovi, vlastní názor žáka a jeho vůle ke změně chování, také je-li vůbec schopen tuto zpětnou informaci přijmout, tedy není-li zrovna v proudu emocí a jiných faktorů, které přijetí zamezují.

2.3.3 Lidský faktor v procesu odměňování a trestání

²⁶ ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha 2008, s. 34

Lidský faktor v procesu odměňování a trestání se jeví jako velmi zásadní. Každý z lidí, tedy i pedagogové, se v dětství setkal s takovým zásahem svého učitele, který mu způsobil silný negativní vjem. Tuto křivdu si nese až do dospělosti a vnímá ji jako varování před vlastním chybným zásahem, jímž by ztratil důvěru žáka. Čapek popisuje mnoho nesprávných způsobů přístupu učitele, ze kterých pramení zkreslené hodnocení. Patří mezi ně subjektivismus, redukcionismus, voluntarismus, perfekcionismus, preferenční postoj učitele, haló efekt, figura v pozadí, tradice, tendence k průměru, předsudky pozorovatele, kauzální atribuce, pygmalion efekt, golem efekt, sebenaplňující proroctví aj.

2.3.4 Odměňování a trestání ve školní praxi

První zkušenosti si přinášíme nejen z rodinné výchovy ale i z předškolních zařízení, většinou z mateřské školy. Ta je pro většinu dětí prvním místem, kde se setkávají s více dětmi najednou, získávají nové zkušenosti a navazují nové sociální vztahy, učí se pravidlům chování a také se zde mohou setkat i s jinými způsoby odměn a trestů, než doposud z rodiny znají. Zvláště malé děti (předškolního a mladšího školního věku) považují pedagoga za spravedlivého dospělého a potřebují, aby schvaloval jejich činy. Podle Rogerse se jedná o vrozenou potřebu dítěte, která, není-li dostatečně uspokojena, vyvolává negativní odezvu, dítě trpí nedostatkem schvalovacích reakcí od učitele a začíná na sebe upoutávat pozornost rušivým jednáním.

Čapek uvádí, že nejčastějším důvodem, proč učitel základního vzdělávání přistupuje k odměňování a trestání, je kázeň či spíše nekázeň ve škole a s ní související autorita učitele. Ta je potřebná k tomu, aby žáci přijali postavení učitele ve třídě a bylo možno spolupracovat a zachovávat pravidla třídy. Dále se Čapek shoduje s mnohými pedagogy a tvrdí, že učitel, který má autoritu, má i kázeň a dovede si ji nadále udržet. Avšak pojetí kázně, coby pouhé přesné plnění zadané sociální role, stanovených úkolů a respektování autority, vede paradoxně k jejímu porušování. *„Učitel, jakožto příklad a model pro žáka, jak má být dospělým, je prvním socializačním stupněm, který formuluje osobnost žáka*

účinněji než odměny a tresty.“²⁷ Nejlepší prevencí nekázně je tedy nevytvořit pro ni podmínky. Pro učitele to znamená udržet vyučování plně zajímavých činností, které samy děti nebudou chtít rušit, motivovat je, aktivizovat, dávat prostor pro jejich potřeby a připomínky, podávat látku zajímavou formou a udržovat pozitivní vztahy i klima ve třídě.

Jako základní příčiny nekázně Čapek vyjmenovává:

- Nedostatky ve výchově v rodině, které ve škole lze jen těžko napravit.
- Nevhodné vedení vyučování, tj. nemotivující, neaktivizující a nezajímavá činnost, postrádající pozitivní vztah k žákům.
- Osobnost učitele a jeho chování – zahrnujeme sem různé komplexy pedagoga, pokřivené osobnostní rysy, arogantní přístup k žákům a také syndrom vyhoření, způsobující nedůslednost a nezájem pedagoga.
- Poruchy chování, poruchy učení a jiné poruchy na straně žáka – zde je velmi podstatný individuální přístup pedagoga, důležitá je též včasná diagnostika a kompenzace poruch tak, aby dítě mohlo dosáhnout úspěchu v rámci svého reálného potenciálu.
- Únava žáků, která snižuje fyzický i intelektový výkon, zpomaluje reakce, přináší nepozornost, neschopnost řešit úkoly aj. Únavu může způsobit příliš obtížná a nepřiměřená látka i neefektivní vyučovací hodina (odpolední vyučování, atd.). Prevencí proti únavě je pestré střídání aktivit při vyučování.
- Násilí v médiích a počítačových hrách – přestože ústředním tématem bývá spravedlnost a trest, ne pouze násilí. I malé děti zde rozeznají nadsázku a virtualitu. Je důležité je naučit dovednosti umožňující pracovat s informací z médií, kriticky ji analyzovat, hodnotit (toto se týká především reklamy).
- Žáci neakceptují nastavený řád a pravidla – jejich kladný vztah k normám je nutno posilovat.

²⁷ Tamtéž, s. 19

- Pokřivená komunikace mezi žáky a učitelem – problém ve vztahu ke své roli, ve vnímání žáka, může se zde také projevit nedostatek úcty k žákovi. Komunikaci lze povzbudit snahou o pochopení pocitu, myšlenky; přijetím, akceptací, dále pozorným nasloucháním a zájmem o žáka.

Učitel ve třídě nejen chválí, odměňuje, ale i trestá. Trest musí být cestou k nápravě. Žáci vyžadují od učitele spravedlnost, tedy i trest. Ten má být použit v takové míře, aby se zabránilo opakování činu. Čapek připomíná, že dříve než trestáme, snažíme se zjistit, co se stalo, a vyslechneme všechny možné svědky. Rozhodně netrestáme ze vzteku a nikdy ne celou třídu. Podobně jako Matějček i on zdůrazňuje, že při trestání zohledňujeme zásady spravedlivosti, důslednosti a přiměřenosti. Navíc máme pamatovat, že trest maže provinění nadobro, nikdo již není zatracován, a co hlavně, že prázdniny jsou novou startovací čarou.

Obecná pravidla trestu formuluje Čapek takto:

- první je pravidlo minimální kvantity trestu, které vede k povzbuzování zájmu se trestu vyhnout, než riskovat zločin;
- druhé pravidlo úměrnosti upozorňuje na negativní dopad návalu emocí při trestání;
- pravidlo dostatečné ideality říká, že výhoda plynoucí ze „zločinu“ musí být menší než nevýhoda plynoucí z trestu;
- pravidlo obecné pravdy nám zabraňuje trestat bezmyšlenkovitě nepravého a tím i chrání před vyvoláním pocitu křivdy;
- poslední pravidlo optimální specifikace je doporučení individuálního přístupu k trestu a to podle charakteru trestaného.

Posloupnost trestů při vyučování doporučená Čapkem:

- a) Pohledy do očí, od krátkých po delší, neverbální komunikací projevujeme nesouhlas, pokračujeme v činnosti.
- b) Zastavení výkladu a požádání žáka, aby nevhodného chování zanechal, případně ukázaní na žáka a pojmenování, dotazování se na to, co se vykládá.

- c) Přerušování výkladu a požádání žáka, aby svého rušivého chování nechal, případně dotazování se na důvod jeho chování.
- d) Rozhovor po hodině o samotě.
- e) Zadání nepříjemného úkolu, hrozba přesazením, případné přesazení.
- f) Hrozba, že jeho chování bude oznámeno třídnímu učiteli či řediteli školy, případně realizovat hrozbu.
- g) Písemné oznámení chování třídnímu učiteli, hrozba a následné předvedení před ředitelem.

Účinky trestu jsou různé, závisí na vlastnostech a zkušenostech dítěte. Důležité je jednat přirozeně, bez hněvu a nevraživosti.

Jako nejtypičtější odměnu ve škole uvádí Čapek pochvalu od učitele, a to slovní či písemnou formou. Další formy odměn jsou: dávání za příklad, zvýhodňování v některých činnostech, úlevy a jiné výhody. Mezi nejužívanější formy trestu patří: pokárání, vyřazení z činnosti třídy (do kouta, za dveře, aj.), zvláštní domácí úkol, poznámka (písemná do žákovské knížky), důtka třídního učitele či ředitele školy, snížená známka z chování až vyloučení ze školy.

Za odměnu či trest může být považována i známka. *„Žák totiž jiné hodnotící výroky o sobě jinde prakticky nedostává, a tím se hodnocení ve škole stává ještě důležitější, než se může jevit. Zvláště, když u dětí mladšího školního věku je známka projevem „lásky“ paní učitelky nebo v opačném případě „odepření lásky.“ ... „Smutnější je fakt, že některé děti chápou jako úspěch, když nic nezkaží, nedostanou špatnou známku nebo poznámku.“*²⁸ Žáci sami sebe hodnotí podle hodnocení učitelů, případně rodičů a dalších osob. Je chybou, když si žák či rodič (a mnohdy i učitel) myslí, že dobrá známka znamená být dobře připraven na životní povolání a opačně špatná známka je jasným ukazatelem beznadějně horší kvality člověka. Až postupem času žák začíná své hodnocení porovnávat s ostatními a tak si začíná uvědomovat různorodost výsledků učení jednotlivých dětí, začíná u něj vznikat pocit vlastní jedinečnosti a známkování přestává příkládat takový důraz. Pedagog, který má zájem na skutečné přípravě dětí

²⁸ Tamtéž, s. 98

na jejich budoucí život, nepřeceňuje význam známek a hlavně nehodnotí osobnost žáka podle nich. Správným individuálním přístupem k žákovi mu pomáhá vyhledat v jeho možnostech a schopnostech to, co jej činí neobyčejným a čím může obohatit společnost a mít tak užitek i pro svou osobu.

Podobně je to i s používáním známkování k vnitřní motivaci k učení, které zpochybňuje Kopřiva a kol., když radí rodičům: „*Pokud chtějí rodiče svému dítěti pomoci udržet vnitřní motivaci k učení, měli by do značné míry známky ignorovat – jen tak se sníží jejich význam.*“²⁹

3 VÝCHOVA BEZ ODMĚN A TRESTŮ

3.1 Proč výchova bez odměn a trestů?

Na tuto otázku odpovídá hned několik autorů. Kopřiva a kol. je přesvědčen, že „*děti na začátku svého vývoje sice nemají řadu informací, dovedností a návyků, ale nepostrádají chuť a zájem – tedy vnitřní pohnutky – se to vše naučit. Nepotřebují, abychom je upláceli nebo trestali, aby se opravdu naučily, co se naučit potřebují.*“³⁰ Vnitřní motivace vychází ze základních lidských potřeb a také ze zvnitřněných hodnot. Naopak vnější motivací vytvářející návyk je získání odměny nebo vyhnutí se trestu. Přesto je tato negativní vnější motivace přijatelnější než úplný nezájem. Vnitřní motivace k činnosti je však podle Kopřivy a kol. podmíněna smysluplností této činnosti, spoluprací, svobodnou volbou a zpětnou vazbou: „*Náš mozek je uzpůsoben tak, že pokud se má něčím vážně zabývat, potřebuje v tom vidět smysl...*“³¹ Nástroji, jimiž lze rozvíjet vnitřní motivaci, jsou efektivní komunikační dovednosti.

Dalším, též často zmiňovaným autorem, je Rogge, který zcela jasně odpovídá na otázku - proč netrestat: „*Tresty totiž neukazují dětem žádnou možnost, jak by se*

²⁹ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž 2008, s. 161

³⁰ Tamtéž, s. 180

³¹ Tamtéž, s. 183

*příště mohly pokusit vyřešit své špatné chování jinak – především samostatněji.*³²

Toto samostatné rozhodnutí však dítě může udělat jen tehdy, zná-li důsledky svého činu již předem, tedy před překročením nastavených hranic. Výsledek jeho jednání je pak přirozený důsledek, nikoli trest nebo odměna.

3.2 Základy rodinné výchovy bez odměn a trestů

3.2.1 Dítě je dar, který smíme vychovávat

Pohled na dítě jako subjekt pedagogické edukace se v rodinné atmosféře mění na pohled na dítě jako dar. V Katechismu katolické církve najdeme: *„Děti jsou jistě nejvzácnější dar manželství a svým rodičům přinášejí velmi mnoho dobrého.“*³³ Podobně i australský psycholog Steve Biddulph připomíná, že, sice hluboko v srdci víme, že *„...děti jsou nádherný dar“*³⁴, ale někdy na to zapomínáme. Jejich výchova, jež je pro rodiče povinností, *„je tak důležitá, že se dá obtížně nahradit, když chybí“*³⁵. Pod pojmem výchova si zde můžeme představit pojetí procesu definované teologem Giussanim, který říká: *„Vychovávat znamená pomáhat duchu člověka vstupovat do plnosti reality.“*³⁶ Dále Giussani specifikuje výchovu jako sebesdělování, tedy sdělování vlastního způsobu života, vlastního způsobu vztahů k realitě. Základní princip takovéto výchovy spočívá ve způsobu a dynamice, přičemž oboje musí vést k pochopení života a k lásce k němu. Konstituce 2. vatikánského koncilu *Lumen gentium* připomíná rodičům, že jsou *„prvními hlasateli“* evangelia, a proto mají své děti již od prvních let života uvádět do tajemství víry. *„Rodiče se mají snažit, aby se děti už od útlého věku účastnily života církve. Způsoby života v rodině mohou rozvíjet citové sklony které pak po celý život tvoří ryzí předpoklady a opory živé víry.“*³⁷

³² ROGGE, J.U. *Rodiče určují hranice*. Praha 2005, s. 55

³³ (*Katechismus katolické církve*, Praha 1995, s. 418, čl. 1652)

³⁴ BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, Praha 1999, s. 12

³⁵ (*Katechismus katolické církve*, Praha 1995, s. 546, čl. 2221)

³⁶ GIUSSANI, L. *Riziko výchovy*, Praha 1996, s. 91

³⁷ (*Katechismus katolické církve*, Praha 1995, s. 547, čl. 2225)

3.2.2 Respekt jako nejdůležitější výchovný postoj

„Rodiče se mají dívat na své děti jako na děti Boží a respektovat je jako lidské osoby. Svě děti vychovávají k dodržování Božího zákona tím, že jsou sami poslušni vůle nebeského Otce.“³⁸ K podobnému závěru došel i psycholog Pavel Kopřiva se svým kolektivem a položil na respekt ve výchově i ve vztazích mezi lidmi největší akcent. Respektovat - podle něho - znamená nezraňovat lidskou důstojnost. „Každému z nás byla dána do vínku potřeba cítit se jako hodnotná lidská bytost.“³⁹ Součástí respektujícího chování je též projev uznání a úcty k člověku, z něhož vyrůstá i partnerský přístup. „Partnerský přístup k dětem znamená chovat se k nim jako k dospělým, kterých si vážíme nebo které alespoň respektujeme.“⁴⁰

Opakem tohoto respektujícího přístupu je velmi často užívaný, tzv. mocenský přístup. Může se objevovat i mezi dospělými navzájem, ale nejčastěji jej nalezneme ve vztahu mezi dospělým a dítětem. Kopřiva a kol. charakterizuje tento mocenský přístup jako autoritativní přístup založený na uplatňování moci, jehož důsledkem nejčastěji bývá vzdor nebo neposlušnost. „Dospělí se obávají vzdoru dětí, druhé riziko – poslušnost – však často za riziko nepovažují, a dokonce mylně pokládají poslušnost za žádoucí výsledek výchovy!“⁴¹ Přitom autor dále dodává, že zvrhne-li se výchova v boj o moc, prohrávají nakonec všichni. „Do boje o moc se s dětmi dostáváme zejména v situacích, kdy přikazujeme, vyhrožujeme, trestáme. Děti dokáží být v tomto boji velmi vynalézavé. Nejde jen o prosté nevykonání příkazů, k pocitu výhry jim stačí „vytočit“ dospělého, oddálit splnění úkolu, ukázat, že si z trestu nic nedělají....“⁴²

3.2.3 Láska a kázeň nesmí ve výchově chybět

Výchova dětí však skutečně přináší problémy. K tomu, aby je rodiče dobře zvládli, potřebují podle australského psychologa Biddulpha dvě základní

³⁸ (Tamtéž, s. 546, čl. 2222)

³⁹ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž 2008, s. 14

⁴⁰ Tamtéž, s. 17

⁴¹ Tamtéž, s. 20

⁴² Tamtéž, s. 20

schopnosti: něžnou a přísnou lásku. „*Něžná láska je schopnost chovat se uvolněně, srdečně a laskavě.*“⁴³ Člověk je schopen spolehnout se na svůj cit, milovat přirozeně a věnovat se dítěti cele. „*Přísná láska je schopnost chovat se k dětem sice laskavě, ale přísně: stanovíme jasná pravidla a trváme na jejich dodržování, aniž bychom se rozzlobili nebo ustoupili.*“⁴⁴ Problémem je pak najít rovnováhu mezi oběma druhy lásky. Pokud je tato rovnováha narušena a dítě nedostává potřebný druh lásky v dostatečné míře, začínají se dostavovat problémy.

Důležitost tzv. bezpodmínečné lásky, která je základem každé dobré výchovy, potvrzuje i jeden z nejvýznamnějších dětských psychologů na naší české půdě Zdeněk Matějček, když říká, že „...*vlastně je týráno každé dítě, které není milováno*“.⁴⁵ Lásky, o které je zde řeč, není podmíněna žádným *když*, a proto v dítěti rozvíjí pocit jistoty a důvěry, které jsou pro další výchovu nepostradatelné.

Biddulph zdůrazňuje, že vedle lásky je pro dítě velmi potřebná a důležitá i kázeň. „*Všichni toužíme po ukázněných dětech z jednoho prostého důvodu – žije se nám pak snadněji. Jestliže ustoupíme, život si tím neulehčíme. Rodiče, kteří se zdráhají stanovit dětem hranice, zjišťují, že jejich děti se chovají stále hůř. Bez jasných pravidel se můžete se svými dětmi dohadovat celý den a všichni se nakonec budete cítit špatně.*“⁴⁶ Kázeň v tomto pojetí tedy znamená umět vycházet sám se sebou a s ostatními lidmi. Rodič vychovávající ke kázní uplatňuje metody přísné lásky, a především „...*takový rodič své dítě nikdy neuhodí, neublíží mu, ani ho neponižuje*“.⁴⁷ Jak překvapivě lze tento Biddulphův závěr podložit veršem z Listu sv. apoštola Pavla Efezským: „*Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázní a napomenutích našeho Pána.*“⁴⁸

Metoda přísné lásky všechny ostatní tradiční výchovné metody, založené na zastrašování, tělesných trestech, výčitkách či fyzickém odloučení, přesahuje, protože vychází z toho, že se děti sebekázně musí účastnit. „*Kázeň nelze vynutit*

⁴³ BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, Praha 1999, s. 12

⁴⁴ Tamtéž, s. 13

⁴⁵ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*, Praha 1994, s. 26

⁴⁶ BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, Praha 1999, s. 42

⁴⁷ Tamtéž, s.43

⁴⁸ (Bible, Ef 6,4)

tresty.“⁴⁹ Podobně se vyjadřuje i Jan Pavel II. v dokumentu Centesimus annus, kde uvádí, že rodiče jsou prvními odpovědnými za výchovu svých dětí a tuto odpovědnost dosvědčují vytvořením domova plného běžné něhy, odpuštění, úcty, věrnosti a nezištné služby. Také zde připomíná, že rodina je zvlášť vhodné místo pro výchovu dětí ke ctnostem a tato výchova vyžaduje učení se odříkání, zdravému úsudku a sebeovládání, tedy podmínkám, ze kterých vychází každá pravá svoboda. Takto se děti učí podřídit hodnotám vnitřním a duchovním hodnoty hmotné a pudové.

3.2.4 Sebevědomou výchovou a dodržováním pravidel k rodinnému štěstí

Americký sociolog William J. Doherty připomíná rodičům, že existuje ještě střední cesta mezi autoritativní, diktátorskou a necitlivou výchovou a volnou výchovou bez dodržování pravidel. Nazývá ji sebevědomou výchovou. „*Zasáhla nás epidemie nejistého rodičovství. Mnozí rodiče se bojí nejen o své děti, ale i svých dětí.*“⁵⁰ Podle autora je výčet přehnaných postojů rodičů ke svému dítěti veliký. Rodiče nechtějí, aby jejich děti vyrůstaly ve strachu z hněvu rodičů, a sami žijí ve strachu z hněvu dětí. Nejsou schopni stanovit rozumné meze či pravidla. Vědí, kdy a jak začít vysvětlovat dětem, proč to či ono dělají, diskutují s nimi, smlouvají, ale nevědí, kdy mají diskusi ukončit. Poskytují dětem příliš velký prostor k jejich vlastnímu vyjádření a neumí trvat na tom, aby také dítě dalo prostor jim, bylo chvíli potichu a nerušilo hovor dospělých. Umožňují dětem uplatňovat právo na hněv a frustraci až do té míry, že je nechají překročit hranici a chovat se neuctivě. Neustále je zapojují do různých aktivit a neumí říci „dost“. Přizpůsobují stále svůj čas jejich programu a diví se, že děti svůj program jim nepřizpůsobí.

„*Sloužíme-li příliš mnoho a očekáváme-li příliš málo, nakonec si pleteme potřeby vlastní s potřebami dítěte. Přivlastňujeme si jejich nejistoty a naše jistoty dopadají zase na ně.*“⁵¹ Doherty charakterizuje sebevědomou výchovu jako takový vztah rodičů k dítěti, který je založen především na úctě. Děti lze vést k úctě pouze

⁴⁹ BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, Praha 1999, s. 48

⁵⁰ DOHERTY, W.J. *Kdo koho vychovává?* Praha 2006, s. 9

⁵¹ Tamtéž, s. 12

vlastním příkladem, tj. rodiče sami musí mít úctu k dítěti, musí ji důsledně očekávat i od dětí a případné neuctivé jednání dítěte musí zadusit hned v zárodku. Dalším důležitým aspektem sebevědomé výchovy je vyžadování účasti na rodinném životě, společných rodinných aktivitách, ať již se jedná o oběd či večeři, o dovolenou, výlety, sportovní aktivity, rodinné rituály, zkrátka činnosti, jichž se účastní celá rodina, domácí práce nevyjímaje, dodává Doherty. Důležité místo tu mají oslavy svátků a slavností, jako jsou Vánoce, Velikonoce, narozeniny aj., které tvoří příjemnou atmosféru v rodině. Přes veškeré tyto dobré snahy se každý rodič někdy rozzlobí na své dítě. „*Mnoho rodičů žije v přesvědčení, že od hněvu je už jen krůček k slovnímu či fyzickému napadání dětí. Nicméně hněv je normální lidský cit, který vysílá signál: „Něco se musí změnit, a to hned.“ Bez hněvu nebudou rodiče schopni čelit svéhlavosti svých dětí.*“⁵² Důležité je, jak svůj hněv projevíme. Pokud to nezvládneme konstruktivním způsobem tak, abychom otevřeně řekli dítěti do očí, co nás trápí a proč se zlobíme bez nadávání a ubližování, může se stát, že si hněv „vylijeme“ na dětech třeba sarkastickým vtípkováním, stížnostmi nebo odepřením projevů lásky. Závěrem Doherty k problematice hněvu dodává: „*Pokud s ním správně zacházíme, stává se hněv nevyhnutelnou, nicméně dočasnou bouří, která projde rodinou. Vzduch se po této bouři vyčistí a nastává příležitost, jak vztahy mezi rodičem a dítětem zlepšit.*“⁵³

K otázce stanovení hranic, mantinelů či pravidel se vyjadřuje německý psycholog Jan-Uwe Rogge již z titulu své knihy *Děti potřebují hranice*, kde říká: „*Kdo neformuluje žádná pravidla a nestanovuje žádné hranice, intelektuálně a citově děti přetěžuje.*“⁵⁴ Autor dodává, že absolutní styl volnosti nechává děti o samotě. Neosobní a neohraňčený prostor vzbuzuje u dětí strach z opuštěnosti a osamělosti a brání jim rozvíjet schopnost navazovat sociální vztahy a kontakty. Důsledkem toho může být odpor, roztržky, ničivá agresivita a přehnaná motorika. Dalším projevem je nepřiměřené chování dítěte ke svému okolí, dochází k přehnané plachosti nebo příliš těsné blízkosti, pasivitě, samotářství, apod. Děti

⁵² Tamtéž, s. 56

⁵³ Tamtéž, s. 62

⁵⁴ ROGGE, J.U. *Děti potřebují hranice*. Praha 2000, s. 50

se bojí nových zkušeností, nejsou schopny vážit si samy sebe, respektovat se, orientují se na ničivé a asociální činnosti, kterými si získávají pozornost.

3.3 Mluvit tak, aby druzí mohli slyšet a poslouchat aneb efektivní komunikace v mezilidských vztazích

Podstatou této komunikace, se kterou přichází Kopřiva a kol., je způsob či forma, tedy ne obsah, našich sdělení. Veškeré informace, signály a podněty, které náš mozek přijímá, nejdříve rozlišuje podle toho, zda jsou pro nás ohrožující nebo bezpečné. Proto všechny běžné způsoby neefektivní komunikace, jako jsou výčitky, obviňování, poučování, moralizování, pokyny, příkazy, vyhrožování, křik, dávání za vzor, urážky, ponižování, ironie aj., jsou kvalifikovány jako ohrožující a jsou předem pro člověka nepřijatelné a tudíž jím nepřijímané. „Sebelepší myšlenky se mívají účinkem, pokud jsou sdělovány ohrožujícím způsobem.“⁵⁵ Toto ohrožení tkví v negativním hodnocení osoby a jejích kvalit, v zaměření na to, co není v pořádku, v negativní zmínce o minulosti nebo budoucnosti a v mocenském vztahu či nadřazenosti.

Základní body a postupy efektivní komunikace představuje Kopřiva takto:

1. Popis, konstatování toho, co je teď a tady slovy: *vidím, slyším, apod.* Takto popisujeme co nejpravdivěji to, co pozorujeme nebo co se bezprostředně odehrálo. Takto otvíráme druhé straně prostor pro samostatné rozhodnutí jak zareaguje. Toto konstatování by nemělo vyznít jako otázka.
2. Informace, sdělení mé potřeby slovy: *Je potřeba, ... Pomůže mi, když...* Tyto informace slouží k tomu, abychom vysvětlili smysluplnost očekávaného jednání, tedy proč a jak se má něco dít, jaké jsou důsledky takového jednání. Jedná se o věty formulované v 1. a 3. osobě, nikoli o příkazy či rady ve 2. osobě. Patří sem samozřejmě i informace o domluvených pravidlech a o důsledcích. Informace musí být pravdivé!

⁵⁵ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž 2008, s. 29

3. Možnost volby či výběru z možností: *Uděláš to tak.. nebo tak...* Aby však skutečně probíhal výběr z možností, musí být možnosti přijatelné pro obě strany. Rozhodně nesmí být výběr manipulací!
4. Dvě slova: *Jirko, koš!* Podobně též i gesto nebo pohled. Někdy také kategorický nesouhlas s pozorovaným chováním. Nikdy nesmí jít o hodnocení osoby.
5. Prostor pro spoluúčast a aktivitu dětí: *Co s tím uděláme? Co si o tom myslíš? Co navrhuješ?* Tímto prostorem pro druhého dáváme najevo, že důvěřujeme v jeho schopnosti situaci řešit a současně jej zveme ke spoluzodpovědnosti.

Účinek metody efektivní komunikace zvyšujeme kombinací jednotlivých bodů.

Efektivní komunikace je nedělitelně spojena se zpětnou vazbou, o které jsme se již zmiňovali v kapitole věnované odměnám a trestům ve školním prostředí. Také Kopřiva a kol. zdůrazňují kvalitní zpětnou vazbu, která se vyznačuje tím, že začíná pozitivním popisem či informací.

Do efektivní komunikace patří i emoce. „*Máme právo prožívat to, co prožíváme.*“⁵⁶ Hodnotit a posuzovat emoce druhých lidí ale právo nemáme, stejně tak, jako je popírat či bagatelizovat. Dokonce délka trvání emoce podle Kopřivy a kol. závisí také na tom, jaká je reakce okolí. Nelze také přehlédnout, že emoce jsou nakažlivé, nejvíce snad vztek. Abychom nabyli emoční rovnováhy, musíme emoci přiznat, přijmout a hovořit o ní já-výrokem, tj. sdělovat jak se cítím, co vyvolalo naši emoci a vyjadřovat svá přání nebo očekávání. Velkou pomocí je v této chvíli empatická reakce někoho z okolí, která se skládá z aktivního naslouchání, pojmenování pocitů a vyjádření podpory.

Principy efektivní komunikace, které uvádí Kopřiva a kol.:

- držet se přítomnosti;
- držet se problému – vyhnout se hodnocení osoby;
- zprostředkovat smysluplnost;
- dávat prostor;

⁵⁶ Tamtéž, s. 85

- zaměřit se na pozitiva;
- vzít v úvahu emoce;
- při sdělování požadavků šetřit slovy;
- hlídat si tón hlasu.

4 ODMĚNA A TREST V PROCESU NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY

Hlavním pramenem nejen pro náboženskou výchovu, ale především pro celý náboženský život křesťana, je Písmo svaté. Z pohledu víry jde o Boží slovo, které skrze Ducha svatého neustále aktivně působí v životě věřícího člověka. V každé z knih Písma je uvedeno mnoho trestů, kterými Hospodin odpovídá na lidské jednání. Bůh nejčastěji člověka trestá ve chvílích, kdy porušuje Bohem danou smlouvu či přikázání. Za nejhorší trest je zde považováno věčné zavržení člověka a odepření Boží blízkosti. Zmínek o odměnách je v Písmu svatém podstatně méně, než zmínek o trestech. Největší odměnou je věčný život v Božím království.

4.1 Odměna a trest ve Starém zákoně

Ve Starém zákoně je mnohem častěji zmiňován trest než odměna, a to Boží trest. Hospodin sesílá na hříšného a neposlušného provinilce různé druhy pohromy, zkázy, katastrofy, smrti, nemoci aj.

První trest, který nám Starý zákon popisuje, nacházíme v První knize Mojžíšově, ve 3. kapitole, kde se mluví o trestu, který Bůh seslal na člověka za jeho neposlušnost. „Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. Tak člověka zapudil.“⁵⁷ Za svůj hřích byl člověk potrestán, svůdce proklet; mezi svůdcem a člověkem je od té doby trvalé nepřátelství. Dále je známo mnoho dalších trestů ze Starého zákona, mezi které patří například poznamenání bratrovraha Kaina znamením, aby jej každý poznal,

⁵⁷ (Bible, Gn 3; 23–24)

nikdo jej nezabil a Kain se tak za trest mohl stát po zbytek svého života psancem a štvancem na zemi. Obzvláště známé je potrestání hříšného světa potopou, jež Hospodin seslal, aby tak vše smetl z povrchu země.

V 15. kapitole této knihy je zmíněna též odměna. Odměnou je zde sám Hospodin, který utvrzuje Abramovu víru a smlouvou stvrzuje své zaslíbení, když říká Abramovi: „*Nic se neboj, Abrame, já jsem tvůj štít, tvá přehojná odměna.*“⁵⁸

V dalších knihách Starého zákona je popsán trest na mnoha místech. Protože nelze o všech pojednávat, zmíníme alespoň některé z nich. Například Druhá kniha Mojžíšova zmiňuje tresty (rány), které Bůh sesílá na egyptskou zemi, aby faraón propustil Izraelský lid. Ve 22. kapitole je psáno, že za odpadnutí od Hospodina je stanoven trest smrti a dále se zde uvádí mnoho dalších trestů za různá provinění proti novým Hospodinovým nařízením.

Zmínku o trestání najdeme též ve Třetí knize Mojžíšově, v 19. kapitole, kde je popsán řád každodenního života, a je zde uvedeno mnoho Hospodinových výroků, které Mojžíš tlumočil Izraelcům. Mezi nimi se vyskytuje i zmínka o trestání bližního: „*Nebudeš ve svém srdci chovat nenávisť ke svému bratru, ale budeš trestat svého bližního podle práva, a neponeseš následky jeho hříchu.*“⁶⁰ Zvláštní kapitolou této knihy je kapitola 20., ve které se popisují tresty za těžká provinění, nejčastěji smrt, vyobcování ze společenství svého lidu, bezdětnost. Ve 24. kapitole najdeme také tresty smrti za rouhání aj.

Ve Druhé knize Samuelově ve 12. kapitole Hospodin trestá Davida za jeho cizoložství s Urijášovou ženou Bat-šebou tím, že nechává zemřít jejich syna. Druhá kniha Královská v 17. kapitole popisuje pád severního Izraele jakožto Hospodinův trest za nevěru lidu i jeho králů.

Zvláštní pohled na trest najdeme v Knize Job v 5. kapitole: „*Věru, blaze člověku, jehož Bůh trestá; kázeň Všemocného neodmítej. On působí bolest, ale též obváže rány, co rozdrtí, vyléčí svou rukou.*“⁶¹ Dále pak Job říká: „*Sluší se doznat*

⁵⁸ (Bible, Gn 15; 1)

⁶⁰ (Bible, Lv 19; 17)

⁶¹ (Bible, Job 5; 17-18)

*Bohu: „Snáším svůj trest, nebudu už pohoršlivě jednat.“ Poučuj mě o tom, na co nestačí můj pohled. Spáchal-li jsem podlost, už tak neučiním.“*⁶²

Také v mnoha žalmech najdeme zmínky o odměnách a trestech. V Žalmu 18 stojí: *„Podle mé spravedlnosti mě Hospodin odměňoval, podle čistoty mých rukou, tak jak jevila se jemu“.*⁶³ Žalm 19 se vyjadřuje o Hospodinových řádech takto: *„Jsou poučením i pro tvého služebníka, když na ně dbá, má odměnu hojnou.“*⁶⁴

Kniha Přísloví mluví o trestu takto: *„Chudoba a hanba stihnou toho, kdo se vyhýbá trestu.“*⁶⁵ Dokonce je zde uveden i tvrdý trest: *„Tvrdý trest postihne toho, kdo opouští stezku, kdo domluvy nenávidí, zemře.“*⁶⁶ Dále nás tato kniha informuje, že bez trestu nezůstane ten, kdo je domýšlivý, kdo křivě svědčí, kdo se žene za bohatstvím, kdo se posmívá chudému a tím tupí Stvořitele. Zvlášť bychom mohli uvést otázku trestů ve výchově ve vztahu otec a syn: *„Nepřipravuj chlapce o trest! Nezemře, když mu nabiješ holí. Nabiješ mu holí a jeho život vysvobodíš od podsvětí.“*⁶⁷ Najdeme zde i slova vztahující se na trestaného: *„Poslechni radu, přijmi i trest, abys byl napříště moudrý.“*⁶⁸

Ústy Izajáše hovoří Hospodin k lidu: *„Budete-li povolní a poslechnete, budete požívat dobrých darů země. Když však odmítnete a budete se zpěčovat, bude vás požírat meč.“*⁶⁹ Spravedlivý trest vyzdvihuje Jeremjáš, když říká ve své modlitbě: *„Potrestej mě, Hospodine, podle práva, ale ne ve hněvu, abys mě nezničil.“*⁶⁹

Prorok Ezechiel v 18. kapitole připomíná lidu, že každý trpí za svůj vlastní hřích, ne za cizí. Abakuk ve 2. kapitole ohlašuje spravedlivému Boží milost, avšak svévolníky varuje před Božími tresty. Podobně se vyjadřuje Malachiáš o Hospodinově dni, kdy oheň soudu spálí pyšné svévolníky, avšak bohabojné přivede k prameni života.

⁶² (Bible, Job; 34; 31-32)

⁶³ (Tamtéž, Ž 18; 25)

⁶⁴ (Tamtéž, Ž 19; 12)

⁶⁵ (Tamtéž, Př 13; 18)

⁶⁶ (Tamtéž, Př 15; 10)

⁶⁷ (Tamtéž, Př 23; 13-14)

⁶⁸ (Tamtéž, Př 19; 20)

⁶⁹ (Tamtéž, Iz 1; 19-20)

⁶⁹ (Tamtéž, Jer 10; 24)

4.2 Odměna a trest v Novém zákoně

Katechismus katolické církve zdůvodňuje odměny a tresty v Písmu takto: „*Za vlády Starého zákona byly duše plné lásky a milosti Ducha svatého, které očekávaly především splnění duchovních a věčných příslibů. Z tohoto hlediska patřily k Novému zákonu. Naopak i v Novém zákoně jsou lidé tělesní, kteří ještě nedosáhli dokonalosti nového zákona a které je nutno přimět k ctnostnému jednání strachem z trestu nebo příslibem časných dober.*“⁷⁰

Pán Ježíš se v Novém zákoně nejvíce zmiňuje o odměnách. Zde je tedy patrný posun od výchovy Izraelského lidu formou hrozeb a trestů ve Starém zákoně k výchově křesťanské formou odměn v Novém zákoně.

Podle evangelisty Matouše vycházel Ježíš ze Starého Zákona, když mluvil o odplatě ve smyslu trestu: „*Slyšeli jste, že bylo řečeno: Oko za oko, zub za zub. Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se s tebou chtěl soudit o košili, nech i svůj plášť.*“⁷¹ Záhy se vyjadřuje o lásce k nepřítelům a praví: „*Budete-li milovat ty, kdo milují vás, jaká vás čeká odměna?*“⁷² Dále Ježíš radí člověku, jak má jednat, aby Nebeský Otec, který vidí i to, co je skryto, jej mohl odměnit a každého nabádá: „*Varujte se konat skutky spravedlnosti před lidmi, jim na odiv; jinak nemáte odměnu u svého Otce v nebesích.*“⁷³ Podobně se má člověk postit a modlit ve skrytosti a ne na odiv ostatním, jinak již svou odměnu má. V 10. kapitole Matoušova evangelia Ježíš mluví o důstojnosti učedníků a zmiňuje, že kdo učedníky přijímá, jakoby Krista přijímal a kdo napojí jen číší studené vody jednoho z učedníků, nepřijde o svou odměnu.

V Lukášově evangeliu se objevuje trest hned na začátku, a to v předpovědi narození Jana Křtitele. Zachariáš, který nevěří zprávě anděla, je dočasně potrestán němotou. V 6. kapitole Lukášova evangelia mluví Kristus o blahoslavenství a odměně takto: „*Blaze vám, když vás lidé budou nenávidět a když vás vyloučí,*

⁷⁰ (Katechismus katolické církve, Praha 1995, s. 460, čl. 1828)

⁷¹ (Bible, Mt 5; 38-40)

⁷² (Tamtéž, Mt 5; 46)

⁷³ (Tamtéž, Mt 6 1)

potupí a vymaže vaše jméno jako proklaté pro Syna člověka. Veselte se v ten den a jásejte radostí; hle, máte hojnou odměnu v nebi.“⁷⁴ Lukáš, podobně jako evangelista Matouš, zaznamenává Ježíšova slova o lásce k nepřátelům a navíc specifikuje i formu odměny: „Ale milujte své nepřátele; číňte dobře, půjčujte a nic nečekejte zpět. A vaše odměna bude hojná; budete syny Nejvyššího, neboť on je dobrý k nevděčným i zlým.“⁷⁵ Zvláštní kapitolu věnuje evangelista Lukáš Božím trestům. Ježíš zde vysvětluje lidem, že ani Galilejci ani, obyvatelé Siloe nebyli hříšnější, než jsou oni. Důležité je činit pokání, které může Boží trest odvrátit, podobně jako tomu bylo ve Starém zákoně u obyvatelů Ninive. V podobném duchu lze chápat i podobenství O marnotratném synu, které Ježíš vyprávěl učedníkům. Syn, jenž rozhrýl svůj podíl, se vrací k otci s pokorou a lítostí. Otec jej ale netrestá podle zásluhy, nýbrž odměňuje – dává nejlepší oděv, prsten, obuv, vykrmené tele – a především nabízí svou otcovskou náruč a oslavuje jeho návrat do života.

4.3 Odměny a tresty v náboženské výchově a etickém učení obecně

Náboženská výchova se začíná, podobně jako každá jiná výchova, v rodině. Katechismus katolické církve spolu s věroučnou konstitucí o církvi Lumen gentium proto rodičům připomínají: „Rodiče musí začít vychovávat děti k víře již od nejtělejšího věku. To se uskutečňuje již tehdy, když si členové rodiny pomáhají růst ve víře svědectvím křesťanského života podle evangelia. Rodinná katecheze předchází, doprovází a obohacuje jiné způsoby poučování ve víře. Rodiče mají poslání naučit děti modlit se a objevit v sobě povolání Božích dětí. (LG 11.) Farnost je pro křesťanskou rodinu eucharistickým společenstvím a srdcem liturgického života; je to výsadní místo katecheze dětí i rodičů.“⁷⁶

Způsob náboženské výchovy v obecném slova smyslu vystihuje velmi dobře Dobson, který říká, že náboženské postoje nestačí vštěpovat dětem při modlitbě nebo hodinách náboženství. K tomu dodává: „Musíme jimi žít od rána do večera.

⁷⁴ (Bible, Lk 6; 22-23)

⁷⁵ (Tamtéž, Lk 6; 35)

⁷⁶ (Katechismus katolické církve. Praha 1995, s. 547, čl. 2226)

Měly by se projevit v našich běžných rozhovorech a měly by být zdůrazněny názornými příklady, důkazy, pochvalami a tresty.“⁷⁷ Dále zdůrazňuje, že období prvních sedmi let dítěte je pro toto působení nejvýznamnější, neboť dítě je obzvláště vnímavé pro vytvoření trvalých postojů. Pokud ale v tomto období nedochází k žádnému působení nebo dochází ke špatnému působení, vzniká tak vážná překážka pro hluboký náboženský vztah.

Odměna a trest v nejrůznějších formách má velký význam ve výchově také podle Muchové. V průběhu etického učení hraje značnou roli odměna a trest především při získávání morálních postojů. Používání těchto negativních a pozitivních forem „posilování“ má dítě vést k odpovídajícímu chápání dobra a zla. Muchová však upozorňuje na důležitý aspekt trestu: potrestání dítěte samo o sobě nemůže vést k lepšímu jednání, protože u dítěte nedošlo k procesu konfrontace s vlastní osobou, tedy k poznání vlastních motivů a vcítění se do druhých, čímž je zamezen také rozvoj zodpovědnosti. Odměňování formou něčeho doneseného zvnějšku je pak podle Muchové pouze malý úsek celého spektra „posilování“ správného chování. Jako způsob vhodnější pro etické učení nabízí odměňování formou pozornosti, rozvojem vztahu, apod. Navíc autorka dodává: *„Jestliže mají děti dělat v morálním učení pokroky, potřebují dospělé, kteří jim jsou trpělivostí a důsledností nápomocni, a to právě po chybách.*“⁷⁸ Dítě tak dostane možnost hovořit o chybách bez nátlaku a hrozeb, může se učit odpouštět, prosit o odpuštění a přemýšlet o různých alternativách chování.

⁷⁷ DOBSON, J. *Výchova dětí*. Brno 1995, s. 32

⁷⁸ MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc 1994, s. 163

PRAKTICKÁ ČÁST

5 ODMĚNA A TREST V PŘEDMĚTU NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA

5.1 Údaje o výzkumném šetření

Cíle výzkumného šetření: Ve výzkumném šetření jsem se snažila získat informace o zkušenostech učitelů náboženství s odměnami a tresty v období jejich dětství. Dalším cílem bylo vymezit vliv těchto zkušeností na jejich vlastní formu výchovy svých potomků. A naposledy jsem se pokusila o zmapování kategorie odměn a trestů v předmětu náboženská výchova a o odhalení souvislostí mezi jejich vlastním prožitkem z dětství a jejich současnou výchovnou a vzdělávací praxí.

Výzkumné otázky:

A) ODMĚNY A TRESTY VE VAŠEM DĚTSTVÍ

1. V jaké rodině jste vyrůstali:
 - v křesťanské praktikující rodině,
 - v křesťanské nepraktikující rodině,
 - v rodině zaměřené na jiné náboženství
 - v nevěřící rodině
 - jinak
2. Užívali vaši rodiče při vaší výchově odměny a tresty?
(pouze odměny / více odměny než tresty / více tresty než odměny / pouze tresty)
3. Jakou největší odměnu si z dětství pamatujete, případně za co byla udělena?
4. Jakou nejčastější odměnu jste v dětství dostávali?
5. Jakou odměnu jste měli nejraději?
6. Potěší vás podobné odměny i nyní?
7. Jaký největší trest si z dětství pamatujete, případně za co byl uložen?
8. Jaký nejběžnější trest jste v dětství dostávali?
9. Byl podle Vás tento trest účinný?

B) ODMĚNY A TRESTY POUŽÍVANÉ VE VÝCHOVĚ VAŠICH VLASTNÍCH DĚTÍ

1. Používáte i vy při výchově vlastních dětí odměny a tresty?
(pouze odměny / více odměny než tresty / více tresty než odměny / pouze tresty)
2. Jak nejčastěji odměňujete své děti
3. Vzpomenete si, jakou největší odměnu jste udělili a za co?
4. Jaký nejběžnější trest ukládáte svým dětem?
5. Vzpomenete si, jak jste nejtvrději potrestali své dítě a za co to bylo?

C) ODMĚNY A TRESTY V NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVĚ

1. Používáte v hodinách Náboženské výchovy odměny a tresty?
(pouze odměny / více odměny než tresty / více tresty než odměny / pouze tresty)
2. Jaké odměny dětem nabízíte?
3. Za co děti nejčastěji odměňujete?
4. Jak často odměňujete?
5. Jakou největší odměnu jste udělili a za co to bylo?
6. Jaké formy trestu nejčastěji používáte?
7. Jak často trestáte?
8. Jaký největší trest jste v hodině uložili a za co to bylo?
9. Slibujete odměnu či vyhrožujete trestem, aniž byste měli v úmyslu toto splnit?
10. Jakým jiným způsobem děti v hodinách náboženské výchovy motivujete?

Typ výzkumného šetření: Jedná se o výzkumné šetření formou anonymního dotazníku s možností vlastního vyjádření či doplnění tématu písemnou formou.

Cílová skupina: Katecheté a katechetky vyučující v současné době v naší diecézi náboženskou výchovu bez ohledu na to, zda tato výchova probíhá ve škole či ve farní učebně. Zahrnuji sem i kněze vyučující náboženství.

Technika dotazování: písemné vyjádření a osobní předání či anonymní přes internetovou síť.

Termín konání výzkumu: únor – březen 2010

Metoda výzkumného šetření: Jedná se o dotazníkovou formu výzkumu. Jednotlivé části dotazníku jsou členěny do tří částí: vlastní zážitky z dětství, výchova vlastních dětí, praktická činnost v předmětu náboženská výchova. Jednotlivé odpovědi smysluplně a systematicky třídím tak, abych došla k odpovědím na zkoumané otázky.

5.2 Vyhodnocení jednotlivých otázek výzkumného šetření

Výzkumného šetření se zúčastnilo 16 respondentů.

A) Odpovědi na otázky z oblasti jejich vlastní výchovy v dětství

1. V jaké rodině vyrůstali:

- 11 z nich vyrůstalo v křesťanské praktikující rodině,
- 3 v rodině nevěřící
- 2 v rodině křesťanské nepraktikující

2. U 9 z nich používali jejich rodiče ve výchově více odměny než tresty, u 5 z nich více tresty než odměny a 2 uvádí, že stejně odměny i tresty.

3. Na největší odměnu z dětství si 7 respondentů nemůže vzpomenout, dalších 6 respondentů dostává věcný dárek (rádio, kolo, obuv, oblečení), 1 dostává knihu, 1 oblíbené jídlo (mísa jahod) a 1 výlet do ZOO.

4. Nejčastější odměnou pro 7 z nich byla sladkost či dobré jídlo, pro 3 další slovní pochvala, povzbuzení, další 3 uvádí kombinaci sladkosti, pochvaly, drobného dárku a pohlazení, 2 respondenti si nevzpomínají a 1 uvádí věcné dárečky.

5. Nejraději však měli tyto odměny: 5 z nich sladkost či dobré jídlo, 2 odměnu věcnou, dáreček, 2 dobré slovo nebo pochvalu, 2 si vůbec nevzpomínají, 2 společnou aktivitu s rodiči, 1 sledování pohádky v TV, 1 peníze, 1 větší volnost.
6. Že je tato oblíbená odměna z dětství i v dospělosti potěší uvádí 10 respondentů. 1 přiznává, že ne; asi nepotěší tvrdí další 2, 2x se objevují nevím, nedostávám ji a 1x se objevila odpověď, že se respondent snaží se této odměně vyhnout (šlo o jídlo).
7. Největším trestem v dětství je pro 6 respondentů fyzický trest (nejčastěji výprask), pro další 2 zloba rodičů, zvýšený hlas, 6 si nevzpomíná, 1x se objevuje finanční náhrada z vlastní kasičky za rozbité okno, a 1x domácí vězení.
8. Nejběžnějším trestem byl pro 5 respondentů fyzický trest (výprask, klečení), pro další 4 mračení a slovní napomenutí či křik, další 4 měli zakázáno jít ven, dívat se na TV, 2x se zde objevuje práce navíc a 1x chybí odpověď.
9. Že byl tento trest docela účinný si myslí 7 respondentů. Dalších 5 udává, že byl účinný pouze částečně a jak kdy, podle okolností. 3 respondenti si již nepamatují na účinnost trestu a další 1 si myslí, že nebyl trest účinný.

B) Odpovědi na otázky výchovy vlastních dětí – odpovídalo pouze 11 z 16 respondentů, kteří mají své vlastní děti

1. Všech 11 respondentů odpovídá, že používá nebo používali ve výchově svých vlastních dětí více odměny než tresty.
2. Nejčastěji své děti odměňují 2 respondenti pouze pochvalou, 1 uvádí pouze sladkosti, 2 další kombinují, pochvalu, sladkosti a dárek, 4 mají v kombinaci ještě uvedenou výjimečnou situaci, hru, společnou chvíli nebo mimořádnou činnost. 1 respondent uvádí jako nejčastější odměnu peníze a 1 neuvádí nic.
3. Za největší udělenou odměnu považují 3 respondenti věcný dar za vysvědčení či maturitní zkoušku, 3 udávají výjimečný prožitek, 1

kombinuje dar, prožitek a oslavu. Další 1 mimořádně odměnil své dítě finanční částkou. 3 respondenti uvádí odpověď nevím.

4. Nejběžnějším trestem, který rodiče ukládali svým dětem, byl u 3 respondentů zákaz oblíbené činnosti, 2 uvedli slovní výtku či zlobu, 2 kombinaci zákazu a slovního pokárání. U dalších 2 respondentů se objevila práce navíc. Pouze 1 uvádí fyzický trest a 1 uvádí přirozený důsledek („nemůžeš jít na PC, nemáš hotové úkoly“).
5. Za nejtvrdší trest, který udělili respondenti svým dětem, považují v 7 případech fyzický trest (nejčastěji výprask) většinou za sourozenecké potyčky. 2 respondenti nejtvrdší trest ještě neudělili, nebylo zač. Zbylí 2 si nevzpomínají a neuvádí.

C) Poslední mapovanou oblastí je užívání odměn a trestů při výuce v hodinách náboženské výchovy

1. Plných 12 respondentů používá při hodinách náboženské výchovy více odměny než tresty. Další 4 uvádí, že používají pouze odměny.
2. V hodinách náboženství se vyskytují jako nejčastější odměny sladkosti. Ty uvádí 12 vyučujících, z toho 3 k nim přidávají další odměny jako jsou obrázky s náboženskou tematikou, bodíky, jedničky, křesťanské časopisy a pochvalu. Pouze 3 učitelé neodměňují sladkostmi, ale pochvalou, úsměvem a pohodou. 5 respondentů z celkového počtu 16 počítá mezi odměny hry a výjimečné činnosti (např. rozsvěcování svíce).
3. Nejčastějším důvodem odměn jsou u 9 učitelů vědomosti a znalosti či správné odpovědi (i mimo oblast náboženské výchovy). 7 vyučujících odměňuje děti v hodinách za aktivitu, pozornost a spolupráci. U 5 z nich je uvedena, kromě již zmíněného, také odměna za mimořádný úkol, pomoc druhému, dobrý skutek, schopnost empatie, pomoc při akcích ve farnosti. 1 respondent odpověď neuvedl.
4. Frekvence odměn je u vyučujících různá: 1 uvádí, že odměňuje až 3x za hodinu. 7 učitelů odpovídá, že odměňují každou hodinu. Každou 2. – 3.

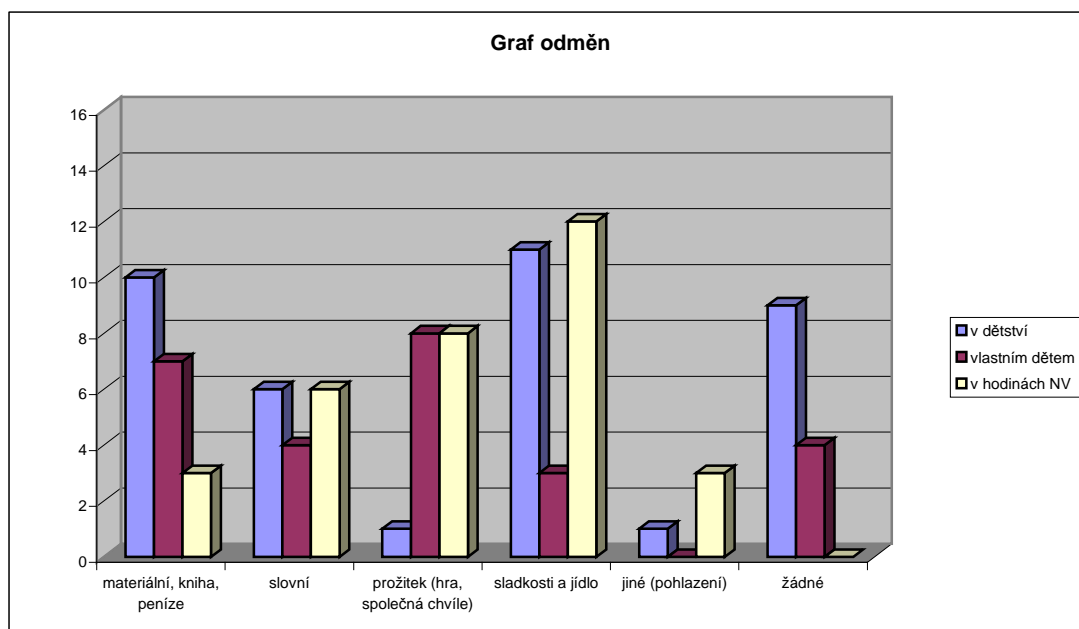
- hodinu odměňují 2 z respondentů. 5 vyučujících odměňuje nepravidelně, podle potřeby či ne příliš často a pochvalu častěji. 1 neuvádí odpověď.
5. Největší odměny udělené v hodině náboženské výchovy jsou: 3x kniha za celoroční práci, 2x pochvala před celou třídou, 2x mimořádná činnost (výlet do Prahy, vstupenka do akvária) za soutěž, 1x ne odměna, ale dárek k Vánocům. 2 vyučující udělili odměnu související se svátostmi: 1. svaté přijímání již po prvním roce návštěvy předmětu náboženská výchova za vzorné chování a nejlepší možná známka z předmětu za účast na biřmování. 4 respondenti neví nebo neodpověděli.
 6. Nejčastějším trestem je v 8 případech slovní napomenutí, promluva, zlobení se, rozhovor s rodiči. 2 učitelé uvádí zákaz hry nebo bonbónu, 1 posílá žáka za dveře, 2 uvádí dřepy či cvičení (pro vybití energie a uvolnění). Další vyučující používá k běžnému trestání znaménka mínus, jiný žáka dočasně přesazuje. V jednom případě není uvedena odpověď.
 7. Frekvenci trestů vyjadřují učitelé takto: 8 jich používá tresty málokdy, zřídka, minimálně či skoro vůbec. 5 z respondentů trestá podle potřeby, občas, někdy. 2 se shodli, že trestají každou hodinu a 1 neodpověděl.
 8. Za největší uložený trest považují 2 vyučující zprávu rodičům či jejich návštěvu, další 4 učitelé nechali odejít žáka z hodiny náboženské výchovy: z toho 2 úplně a 2 dočasně za dveře (na 2 a 10 minut). 1 zkombinoval obě tyto formy, tedy poznámku rodičům a odchod domů. V jednom případě učitel trestal žáka stáním v koutě a v dalším případě učitel přiznává, že se rozzlobil. 4 respondenti neví o žádném takovém trestu a další 2 odpovídají, že takový trest neudělili. Jedna odpověď zůstala nevyplněna.
 9. 10 učitelů se snaží nevyhrožovat trestem či slibovat odměnu, aniž by měli toto splnit. 4 vyučující přiznávají, že někdy trestem vyhrožují, aniž by toto splnili či chtěli splnit. V jednom případě vyučující opravdu slibuje tresty, které pak ale plní (nedostane bonbón). A jeden z respondentů odpověď nevedl.
 10. Většina učitelů se snaží motivovat děti ve svých hodinách různými činnostmi, které často střídají a uvádí: pantomimu, hry, soutěže, zajímavé

tvořivé činnosti apod. Objevuje se zde i sbírání plusů a bodování. Také zde zmiňuje jeden z vyučujících podporu soutěživosti u dětí. Podle dalšího sem patří kontakt s rodiči, zajímavé výlety či aktivity mimo předmět náboženská výchova, návštěva cukrárny apod. Opět se zde vyjadřují 2 z učitelů o slíbené odměně či trestu (hra na konci vyučování nebo nezapojení dítěte v hodině do tématu). 3 vyučující odpověděli nebo odpovědět neumí.

5.3 Shrnutí výsledků a grafické znázornění

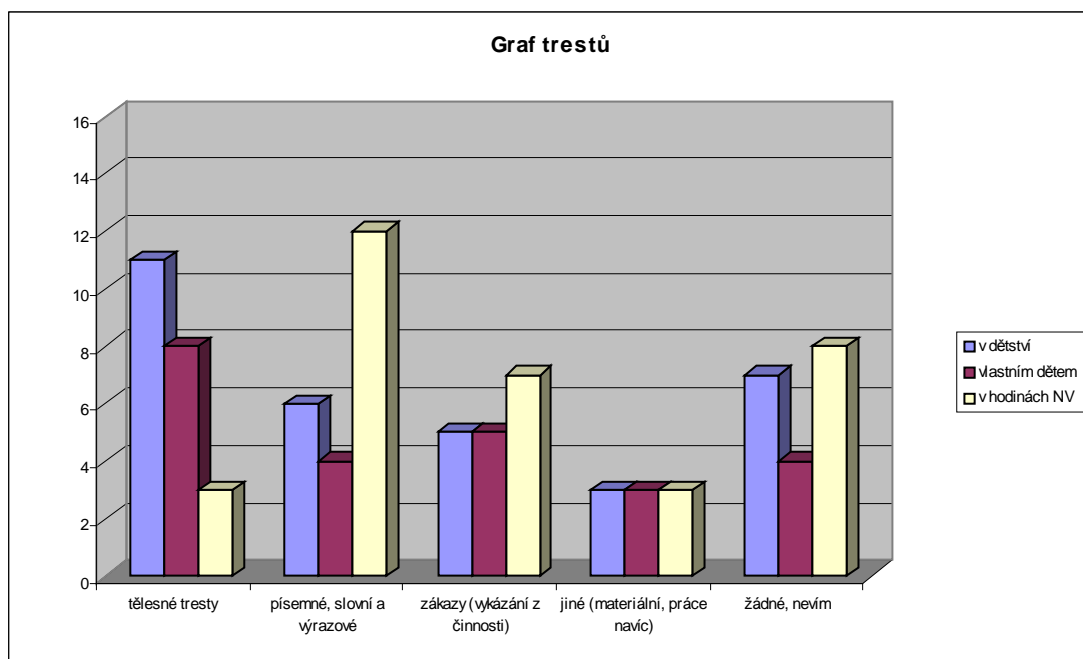
Souhrnné grafické znázornění způsobů odměňování:

- modré barvě odpovídají formy odměn prožitých v dětství;
- červeně jsou znázorněny odměny, které respondenti praktikují ve výchově vlastních dětí;
- žlutá barva zaznamenává situaci odměňování při hodině náboženské výchovy.

Souhrnné grafické znázornění způsobů trestů:

- modrá barva označuje tresty zažité v dětství
- červená barva pak tresty používané při výchově vlastních dětí
- žlutou barvou jsou znázorněny způsoby trestů praktikující se na hodinách náboženské výchovy

Vyhodnocení zjištěných údajů

Forma výzkumného šetření, kterou jsem použila, není natolik průkazná, abych mohla s určitostí vyjádřit jakýkoli pozorovaný jev. Počet respondentů je poměrně malý a není jisté, že zaručuje objektivitu. Přesto si trůufám alespoň naznačit, jak se jeví určité souvislosti.

Z grafického zpracování odměn vyplývá, že největší a nejčastější odměnou přijímanou v dětství i praktikovanou na hodinách náboženské výchovy jsou sladkosti. Materiální odměny, které respondenti přijímali v dětství nejsou stejnou měrou praktikovány ani při výchově vlastních dětí ani v hodinách náboženské

výchovy. Poměrně vysoký počet respondentů si také nemůže vzpomenout na způsoby odměňování v dětství a nebo je neuvádí. Povzbudivé je zjištění, že společný prožitek a hry patří také mezi velmi často používané a v jistém slova smyslu „vrácené“ odměny.

Z grafického zpracování trestů by se dal vyčíst poměrně vysoký nárůst slovních trestů v hodinách náboženské výchovy. Fyzické tresty se na hodinách téměř neobjevují. Ve větší míře se objevují ve výchově vlastních dětí, přesto respondenti udělují méně, než ve svém vlastním dětství sami prožili. I zde se objevuje poměrně vysoký počet neuvedených trestů, domnívám se, že se tak děje proto, že se dotýkám velmi citlivé oblasti respondentů.

Zdá se zajímavé, že materiální tresty (náhrada za poškozenou věc, práce navíc apod.) jsou na nejnižší úrovni a ve stejné míře jak v dětství, tak ve výchově svých dětí, tak v hodinách náboženské výchovy.

Dá se předpokládat, že tělesné tresty, hojně užívané v dětství, jsou pro rodiče, vychovatele a pedagogy „odstrašující zkušeností“, kterou již nechtějí předávat dalším generacím.

ZÁVĚR

Odměny a tresty patří i nadále do pedagogické a výchovné praxe rodičů, vychovatelů a učitelů. Objevují se jak v dětství respondentů, tak v jejich vlastní činnosti. Přesto není zanedbatelný ani počet nevyplněných či nepoužívaných odměn a trestů. Ve srovnání s trestem je odměna více používaný výchovný prostředek, a to jak v dětství, tak v dalším životě respondenta. Také dochází k posunu v této oblasti, snižuje se počet dále používaných fyzických trestů oproti zkušenostem s tresty v dětství. Naopak tresty ústní, písemnou či výrazovou formou jsou asi nejvíce užívaným způsobem. Obzvláště pozitivní je nárůst odměňování formou prožitku, společně strávených chvil, výletů a jiných společných aktivit. Je-li naše společnost nazývána konzumní, tak zřejmě pro zásadní důraz na dobré jídlo či sladkosti, který se i v tomto výzkumném šetření

projevil. Jedná se totiž o nejužívanější odměnu jak v dětství, tak i v dospělosti respondentů.

Dá se předpokládat, že učitelé náboženství mají otevřeno poměrně velké pole působnosti, a mohou dnes, v době ubývajících tělesných trestů, mnohem snadněji dětem představit obraz milujícího Otce v nebesích, který odměňuje každého z nás.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bible. 3. vyd. Praha : Česká biblická společnost, 1993. ISBN 80-900881-8-X.

BIDDULPH, S.; *Tajemství výchovy šťastných dětí*. 1.vyd. Praha : Portál, 1999, s. 133. ISBN 80-7178-334- X.

ČAPEK, R.; *Odměny a tresty ve školní praxi*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008, s. 160, ISBN 978-80-247-1718-0.

DOBSON, J.; *Výchova dětí*. 1. vyd. Brno : Nová naděje, 1995, s.237. ISBN 80-901726-4-4.

DOHERTY, J.; *Kdo koho vychovává?* 1. vyd. Praha : Návrat domů, 2006, s.132, ISBN 80-7255-138-8.

DOUGLAS, J. D a spol.; *Nový biblický slovník*. 1. vyd. Praha : Návrat domů, 1996, s. 1243. ISBN 80-85495-65-1.

GIUSSANI, L.; *Riziko výchovy*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1996. s. 119, ISBN 80-7113-184-9.

Katechismus katolické církve. 1. vyd. Praha : Zvon, 1995, s. 793, ISBN 80-7113-132-6.

KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T.
Respektovat a být respektován. 3. vyd. Kroměříž : Spirála, 2008, s. 286. ISBN 978-80-904030-0-0.

MATĚJČEK, Z.; *Co děti nejvíce potřebují*. 1. vyd. Praha : Portál, 1994, s.108. ISBN 80-7178-006-5.

MATĚJČEK, Z.; *Po dobrém nebo po zlém*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, s.109. ISBN 80-85282-00-3.

MUCHOVÁ, L.; *Náboženská edukace v současné společnosti*. 1. vyd. Ružomberok : Katolícká univerzita v Ružomberoku, 2009, s. 194. ISBN 978-80-8084-425-7.

MUCHOVÁ, L.; *Úvod do náboženské pedagogiky*. 2. vyd. Olomouc : Matice cyrilometodějská s.r.o., 1994, s. 245. ISBN neuvedeno.

PRŮCHA J.; WALTEROVÁ E.; MAREŠ J.; *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha : Portál, 2001, s.322. ISBN 80-7178-579-2.

RAHNER, K.; VORGRIMLER, H.; *Teologický slovník*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1996, s.426. ISBN 80-7113-088-5.

ROGGE, J.; *Děti potřebují hranice*. 2.vyd. Praha : Portál, 2000, s.131. ISBN 80-7178-418-4.

ROGGE, J.; *Rodiče určují hranice*. 1.vyd. Praha : Portál, 2005, s.182. ISBN 80-7178- 990-9.

SILLAMY, N.; *Psychologický slovník*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1998, s. 246. ISBN 80-244-0249-1.

ABSTRAKT

HEJDOVÁ, E. *Odměna a trest v náboženské výchově*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D..

Klíčová slova: odměna, trest, náboženská výchova, základní stupeň vzdělávání.

Práce se zabývá odměnou a trestem ve výchově a vzdělávání dítěte. Teoretická část shrnuje oblast odměn a trestů se specifickým zaměřením do oblasti náboženské výchovy, zabývá se také rodinnou výchovou a vzdělávací praxí na základním stupni vzdělávání. V práci je zohledněn přístup pedagogický (nábožensko-pedagogický), psychologický a teologicko-biblický.

Praktická část obsahuje výzkumné šetření v oblasti odměn a trestů z pohledu 16 učitelů náboženství. Zabývá se zkušenostmi s odměnami a tresty v jejich dětství, jejich vlastní rodinnou praxí a používání odměn a trestů v hodinách náboženské výchovy. Cílem práce je prokázat míru vlivu vlastních zkušeností a zážitků v oblasti odměn a trestů na jejich užívání ve výchově dětí.

Abstract

Reward and punishment in religious education. České Budějovice 2010. The bachelor work. The University of South Bohemia in České Budějovice. The faculty of Theology.

Key words: reward, punishment, religious Education, Primary Education

This work deals with reward and punishment in education. The theoretical part summarizes the rewards and punishments area with the specific focus in the field of religious education, also deals with family education and education practice in primary education. In this work is taken into account pedagogical approach (religious education), psychological and theological-biblical approach.

The practical part includes experimental investigation in area rewards and punishments from the perspective of 16 teachers of religion. It deals with experience with rewards and punishments in their childhood, in education their own childrens and their practice use of rewards and punishments in religious education lessons. The aim of this work is to demonstrate the influence own experiences with rewards and punishments in to using them in the education of children.

The conclusion of this thesis summarizes the found out facts.

Přílohy:

1

2

3

A) Odměny a tresty ve vašem dětství

A 1	v křesťanské praktikující	v nevěřící rodině	v křesťanské praktikující
A 2	více odměny než tresty	více odměny než tresty	více odměny než tresty
A 3	přenosné rádio	kolo - měli mě rádi	školní odměny, fotoalba, knihy
A 4	čokoláda, sušenky	sladkosti	totéž
A 5	peníze	sladkosti	jablečný koláč
A 6	určitě potěší	ano	ne
A 7	klečení na schodech za odchod bez dovolení	zloba rodičů	mé úspory padly za kamenem rozbité okno u auta
A 8	výprask	pár facek	výprask
A 9	za určitých okolností ano	ano	někdy ano, někdy ne

B) Odměny a tresty používané ve výchově vašich dětí

B 1	více odměny než tresty	více odměny než tresty	nemám děti, jsem kněz
B 2	pochvala	jídlem, sladkostmi	
B 3	peníze za sběr brambor	plochý monitor za vysvědčení	
B 4	zákaz TV nebo PC	zlobím se	
B 5	výprask za ubližování mladší sestře	dostali vařečkou za pokoušení sourozence	

C) Odměny a tresty v náboženské výchově

C 1	více odměny než tresty	více odměny než tresty	více odměny než tresty
C 2	bonbony, čokoládky	pohoda, jednička, úsměv	sladkosti, sušenky, bonbony, obrázky s náb. tém.
C 3	při hře za správné odpovědi	pochopí látku, shrnou ji, nakreslí obrázek	za aktivitu v hodině, vědomosti náb. i dějepisné
C 4	každou 2. - 3. hodinu	3x za hodinu	často, každou hodinu
C 5	po roční docházce 1. Sv. přijímání za vzorné chování	ukázání práce ostatním, pochvala	zvýšením známky na největší možný stupeň za účast na biřmování
C 6	posílám za dveře	zlobím se	znaménkem mínus nebo snížením známky o stupeň
C 7	jak je potřeba	1x za hodinu	zřídka
C 8	návštěva rodičů	zlobím se z	ne
C 9	ne	snažím se, aby ne	ne
C 10	podporuji mezi dětmi soutěživého ducha	mít víc energie než oni, ztrhnout je, zaujmout	za aktivitu uděluji znaménku plus

4

5

6

A) Odměny a tresty ve vašem dětství

A 1	v křesťanské praktikující	v křesťanské nepraktikující	v křesťanské praktikující
A 2	více odměny než tresty	více tresty než odměny	více tresty než odměny
A 3	velká mísa jahod za vysvědčení	nepamatuji si	nevím
A 4	pochvala, uznání od rodičů	sladkost	sladkosti, drobné hračky, věci do školy
A 5	dobré jídlo, sladkost	oblečení	pohádkovou knížku
A 6	ano, čokoláda, pochvala	ano	ano
A 7	svůj trest nepamatuji, brácha výprask	výprask za pozdní příchod ze školy	nevím
A 8	mračení se, zlobení	zákaz chození ven ke kamarádům	práci doma
A 9	ano, otce jsem se bála, když se mračil	nepamatuji si	asi ne, nevím

B) Odměny a tresty používané ve výchově vašich dětí

B 1	více odměny než tresty	nemám ještě děti	nemám ještě děti
B 2	pochvala, společná hra, sladkost, oslava		
B 3	kniha za vysvědčení, spol. večere, notebooky za maturitu		
B 4	přirozený důsledek - nemáš něco, nemůžeš na PC		
B 5	výprask vafečkou - 1x za praní se a hádání se sourozenci		

C) Odměny a tresty v náboženské výchově

C 1	pouze odměny	pouze odměny	více odměny než tresty
C 2	sladkost, oslava církevního svátku, celoroční soutěže, nálepky	obrázek, sladkost, samolepka, hra	sladkost, křesťanský časopis, samolepka
C 3	za splnění úkolu doma či kvíz v hodině	Za pozornost při hodině	za soutěž, splnění mimořádného úkolu
C 4	každou hodinu	asi každou 3. hodinu	příležitostně
C 5	drobnosti, sladkosti, jež se losují na konci roku	ne odměnu, ale dárek k Vánocům	knížka za pečlivě vedený sešit
C 6	přesazení	děpy	nechám dítě, aby si zacvičilo
C 7	skoro vůbec	málokdy	zřídka
C 8	zabavení mobilu - spíše legrace	stání v koutě	dítě samo napsalo rodičům zprávu o svém chování
C 9	ne	trestem ano	někdy ano
C 10	kontakt s rodiči, úkoly doma něco přečíst, ukázat, atd.	slibuji hru na konci hodiny	snažím se o pestrou hodinu, častou změnu činností

7

8

9

A) Odměny a tresty ve vašem dětství

A 1	v křesťanské praktikující	v křesťanské praktikující	v částečně praktikující (pouze matka)
A 2	více odměny než tresty	více tresty než odměny	více odměny než tresty
A 3	nevím	nevím	nevím
A 4	cukrovinky	sladkosti	pochvalu, sladkost
A 5	nevím	sladkosti	pochvalu
A 6	asi ne	ano	ano
A 7	domácí vězení - výjimečně	nevím	nevím
A 8	prací navíc	zákaz Tv	zákaz jít ven, zákaz TV
A 9	nevím	ano	pouze částečně

B) Odměny a tresty používané ve výchově vašich dětí

B 1	více odměny než tresty	více odměny než tresty	více odměny než tresty
B 2	penězi	pochvala, sladkosti, dárky	pochvalou
B 3	nevím	výlet	nevím
B 4	prací navíc	zákaz sladkostí	slovní výtka
B 5	nevím	ne	nebylo zač

C) Odměny a tresty v náboženské výchově

C 1	pouze odměny	více odměny než tresty	více odměny než tresty
C 2	neuvedeno	Křesťanské časopisy, obrázky	pochvala, sladkost
C 3	neuvedeno	za aktivitu, spolupráci	za vědomosti, pomoc při akcích
C 4	neuvedeno	každou hodinu	pochvalu často, ostatní nepravidelně
C 5	neuvedeno	knihu za celoroční práci	vstupenka do podmořského akvária za soutěž
C 6	neuvedeno	nepovolím účastnit se hry	slovní výtka
C 7	neuvedeno	málo	kdykoli je to nutné
C 8	neuvedeno	nevím	odchod z hodiny pro narušování
C 9	neuvedeno	ne	vyhrožuji trestem, který splnit nemusím
C 10	neuvedeno	zajímavou hodinou + soutěže, tvoření	společná návštěva cukrárny na konci šk. roku

10

11

12

A) Odměny a tresty ve vašem dětství

A 1	v nevěřící rodině	v křesťanské praktikující	v křesťanské praktikující
A 2	více odměny než tresty	oboje ano	více odměny než tresty
A 3	zlatý prstýnek za maturitu	směla jsem si sama vybrat boty	nevím
A 4	mňamku	pochvala, povzbuzení	pochvala
A 5	jahody se šlehač., puding	dobré slovo	navržení společného programu
A 6	snažím se ne jítlem	ano	ano
A 7	klečení na hrášku za lhaní	otec zvýšil hlas, vyčítavý pohled matky	výprask za chuchvalec vlasů na topení
A 8	křik	pokárání - slovně nebo pohledem	neuveďeno
A 9	ne	ano	podle situace

B) Odměny a tresty používané ve výchově vašich dětí

B 1	více odměny než tresty	více odměny než tresty	nemám vlastní děti
B 2	hned a pochvalou, mňamkou, dárkem	pochvala, dobrota, něco výjimečného	
B 3	návštěva Mc Donalda za první den v MŠ	nevím	
B 4	stání v koutě	pokárání, zákaz PC	
B 5	nářez na zadek při ohrožení na životě	výprask za agresi vůči sourozencům	

C) Odměny a tresty v náboženské výchově

C 1	více odměny než tresty	více odměny než tresty	více odměny než tresty
C 2	sbírání samolepek, bodíků, pochvala	dobrotu, obrázek, pochvalu	pochvala, obrázek, sladkost, hra, výjimečnosti
C 3	znalosti, dovednosti	za empatii, pěkné chování, spolupráci	za dobrý skutek vůči ostatním, znalosti, splněný úkol
C 4	vždy, když je to vhodné	pochvalou často, dobrotou občas	rovnoměrně mezi dětmi každou hodinu
C 5	nevím	knihy za celoroční spolupráci	nevím
C 6	pokárání před třídou	napomenutí, pokárání	napomínám, promluví si s rodiči
C 7	když je to nutné	občas	málokdy
C 8	nevím	10 minut za dvěma za výrazně nevhodné chování	poznámka do žákovské, odchod za dveře
C 9	ne	někdy pohrozím trestem	snažím se to nedělat
C 10	nevím	hrou, prací ve skupinách, výlety, společné akce	hry na začátku hodiny, pantomima, volný projev dítěte

A) Odměny a tresty ve vašem dětství

A 1	v nevěřící rodině	v křesťanské praktikující	v křesťanské praktikující
A 2	více tresty než odměny	více tresty než odměny	více tresty než odměny
A 3	výlet do ZOO	nevím	za známky - oblečení
A 4	nevím	sladkosti, pochvalu, pohlazení	pamlsky
A 5	když se mi maminka věnovala	kino, pohádka v TV	větší volnost
A 6	nemám již rodiče	nevím	ano
A 7	fyzický trest za odmlouvání	nářez za pozdní návrat	nevyplněno
A 8	pohlavek	napomenutí	na zadek, klečení
A 9	ano, bála jsem se odmlouvat	ano	jak kdy

B) Odměny a tresty používané ve výchově vašich dětí

B 1	více odměny než tresty	odměny i tresty	více tresty než odměny
B 2	sladkosti, pochvala, společná chvíle	děti jsou velké - spíše odměny	pochvala, mimořádná činnost
B 3	divadlo	fotoaparát za maturitu	šperk za vysvědčení
B 4	práce navíc	napomenutí, zákaz PC	zákaz PC, TV, mobilu
B 5	na zadek za lhaní	nevyplněno	klečení dětí za sourozenecké potyčky

C) Odměny a tresty v náboženské výchově

C 1	více odměny než tresty	pouze odměny	více odměny než tresty
C 2	krabice s dobrotami, každou hodinu	smí rozsvítit svíci, sladkost, jednička	hry, mlsky, pochvala
C 3	za aktivitu	za pomoc, pěkný PL, správnou odpověď	za aktivitu a spolupráci mezi sebou
C 4	každou hodinu	každou hodinu	ne moc často
C 5	pochvala před celou třídou	cesta do Prahy za nedělní známky	nevím
C 6	nedostane bonbónek z krabice	napomenutí	ústní napomenutí
C 7	Málokdy	každou hodinu	někdy
C 8	2 minuty za dveřmi	odejít z náboženství do družiny	nevím
C 9	nedostane bonbónek z krabice	ne	ne
C 10	střídám pedagogické metody, poslech,	soutěže, bodování, dobrota	nezapojením dětí do tématu

A) Odměny a tresty ve vašem dětství

A 1	v křesťanské nepraktikující
A 2	odměny i tresty
A 3	nevím
A 4	nevím
A 5	nevím
A 6	ani ne
A 7	nevím
A 8	že jsem někam nemohl
A 9	docela účinné

B) Odměny a tresty používané ve výchově vašich dětí

B 1	nemám děti
B 2	
B 3	
B 4	
B 5	

C) Odměny a tresty v náboženské výchově

C 1	více odměny než tresty
C 2	obrázky, bonbony
C 3	za aktivitu, znalosti
C 4	po hodině se pokusím zhodnotit
C 5	nějakou sladkost
C 6	domluva
C 7	minimálně
C 8	nevím
C 9	ne
C 10	nevyplněno